

Ke struktuře epišňurového osídlení v Hulíně a jeho okolí

To the structure of Epi-corded settlement at Hulín and its surrounding

Jaroslav Peška

Abstrakt

Velkoplošné záchranné odkryvy střední a východní Moravy přinášejí doklady kompletního pramenného fondu epišňurového komplexu (EPKK). Na Hulínsku dosahuje osídlení této formace značné hustoty (1 lokalita na 1 km²), osazuje topograficky přijatelná místa v inundaci levobřeží Moravy a projevuje se dvojitou formou sídelní struktury ve smyslu střídání sídelních a pohřebních areálů v nevelkých vzdálenostech od sebe. Jde o model jakoby malých centrálních osad a satelitních menších kostrových (rodinných?) nekropolí kolem nich (do 500 m) a na dohled od nich o velkoplošná a někdy i dlouhotrvající (pro určitou oblast sběrná) pohřebiště doprovázená jednotlivými malými osadami (usedlostmi?). Tento obraz je doplněn rozlehlejšími sídlišti, která postrádají relikty půdorysů nadzemních obytných staveb. K nim nám dosud chybějí příslušné nekropole. Příčiny a důvody této proměny sídelní strategie při značné unifikaci epišňurové společnosti musíme teprve najít.

Abstract

Large rescue archaeological excavations in central and eastern Moravia have been yielding evidence of complete source materials of the Epi-corded Carpathian Cultural Complex (ECCC). In the Hulín region, the ECCC settlement reached remarkable density (one site per one km²), having been situated at a topographically convenient location in the flood plain of the left-bank Morava river. The settlement structure had two forms in the sense of alternating settlement and burial sites in no great distances from one another. The model seems to be that of small central settlements surrounded (within 500 m) by smaller satellite inhumation (family?) necropolises, and, within a visible distance, large, occasionally even long-term (gathering sites for a certain area) burial sites with individual small settlements (homesteads?). This concept could be completed with larger settlements which lacked remains of ground plans of above-ground structures; yet, no corresponding necropolises have been discovered. The causes and reasons for such a change in the settlement strategy, taking into consideration the significant level of unification of the ECCC society, needs to be found, yet.

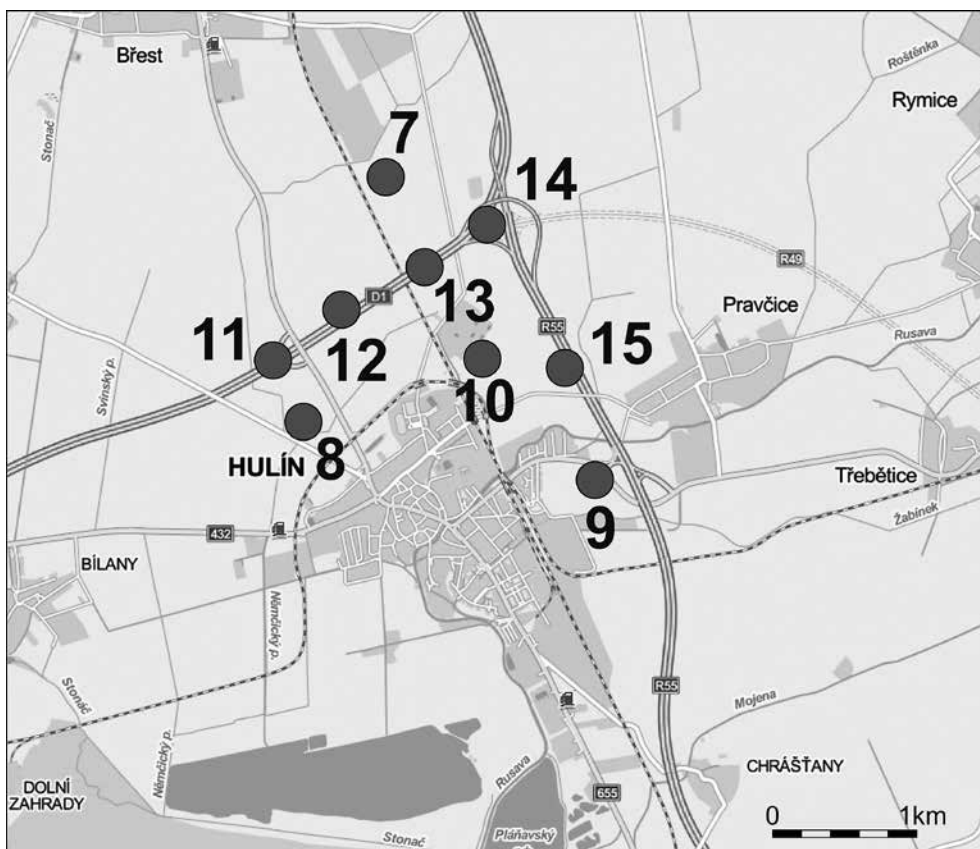
Klíčová slova: střední a východní Morava – nitranská kultura – sídelní strategie a struktura – sídlištní a pohřební areály

Key words: Central and Eastern Moravia – Nitra Culture – settlement strategy and structure – settlement and burial sites

Úvod

Díky realizaci řady velkoplošných záchranných výzkumů při výstavbě klíčové infrastruktury na střední a východní Moravě v oblasti Hulínska (dálnice D1, R55 a R49) došlo v nedávné minulosti k odkryvu hned několika sídelních areálů ze starší doby bronzové, jež vykazují určité prostorové sou-

vislosti. Pouhé torzo z nich bylo dosud publikováno nebo zpracováno (*Kadrow – Peška 1999; Kadrow et al. 2000; Berkovec – Peška 2005; Peška et al. 2005; Peška 2012, 2013; Schimerová 2014*), většina tak na své odborné zhodnocení teprve čeká a tento dluh je postupně splácen (*Peška – Tájler 2014, 2015*). Zvláště pro území východně řeky od Moravy je signifikantní spojení počátků doby bronzové s přítomností nosite-

Obr. 1 Rozmístění lokalit EPKK na katastru města Hulína, okr. Kroměříž. Mapy a plány P. Grenar. – Fig. 1 Distribution of ECCC sites on the cadastre of the town of Hulín, Kroměříž District. Maps and plans by P. Grenar.

lů epišňurového přikarpatského kulturního komplexu (EPKK), která byla nedávno přehledně zhodnocena (Peška 2013). Nyní bychom se rádi podrobněji věnovali obrazu epišňurového osídlení ve vybraném mikroregionu, jímž je katastr města Hulína a jeho bezprostřední okolí, kde se nálezy EPKK objevují v nebyvalé koncentraci.

Pramenná báze

Jak už bylo konstatováno (Peška 2013) disponujeme v současnosti na Moravě fakticky kompletním pramenným fondem EPKK, i když nálezy z pohřebišť nebo jednotlivých hrobů jasně dominují. V poslední době se množí objevy sídlišť (Peška 2013; Peška – Tájér 2014, 2015) a společně s povrchovými nebo ojedinělými nálezy typické keramiky obraz pramenné báze dotvářejí. Stejnou strukturu vykazují nálezy z Hulína a jeho okolí, kde je zajímavé jakési střídání či vzájemné doplňování sídlištních a pohřebních areálů v nevelkých vzdálenostech od sebe (obr. 1). Přitom je nasnadě, že ne všechny hodnocené komponenty musejí být současné. Při nízkém

počtu chronologicky citlivých objektů v rámci některých struktur může dojít ke zkrácení nebo dokonce nemožnosti komponenty správně relativně chronologicky zařadit.

Tehdejší podobu osídlení dobře dokumentuje hustá síť nalezišť na katastru Hulína (dosud devět ověřených poloh) pocházející ze starších publikovaných nálezů (Janák et al. 1990, Peška – Šebela 1992), mimořádné intenzity plošných záchranných výzkumů Archeologického centra v Olomouci v období 2004–2010 a mnohaleté systémové povrchové prospekce D. Kolbinger (2012). Hypotetickým přenosem obrazu osídlení na zbytek území EPKK získáme teoretickou podobu sídelní struktury NK a její intenzity. Vezmeme-li v úvahu všechna (i neověřená) naleziště z hulínského katastru, máme k dispozici minimálně devět poloh s osídlením EPKK (nitranskou kulturou) se vzdálenostmi ne většími, než je několik stovek metrů, což vypovídá o mimořádně vysokém stupni intenzity osídlení. Ve srovnání s celkovým charakterem sídelní struktury překvapí převaha sídlišť (5×) nad pohřebišti (3×) s doplněním v podobě lokalit vysledovaných zatím pouze na základě povrchových (ojedinělých) zlomků keramiky (4×).

Topografie nalezišť

Lokality se koncentrují drtivou většinou na rozlehlá nevysoká návrší levobřežní inundace řeky Moravy v rámci její říční terasy. Geologické podloží zde většinou tvoří třetihorní miocenní říční štěrková terasa, která je překryta až 2 m mocnou vrstvou sprašových pūd. Nad nimi se nachází ca 0,30 m mocná erozní vrstva půdy. Nadloží je tvořeno 0,60 m mocnou ornici (struktura sledována na lokalitě Hulín 1 – U Isidorka). Nadmořská výška nalezišť se pohybuje v intervalu 192–200 m a jen zřídka horní hranici překračuje. Nejde přitom o vyloženě nivní polohy, ale o mírné elevace vystupující patrně i v pravěku (polykulturní osídlení většiny z nich) z místní inundace. Jsme schopni vysledovat mírnou preferenci příznivých jihovýchodních, jižních až jihozápadních svahů, někde je osídlení radiální. Vzdálenost k místním vodotečím je prakticky bezprostřední, neboť mnohá naleziště jsou sítí potoků doslova obklopena, resp. osídlení končí až na hranici jejich inundace (Hulín 1, Hulín 2, Pravčice 1 apod.). Nikdy však není větší než 300 m.

Názorným příkladem situování starobronzového sídelního areálu je lokalita Hulín 1 – U Isidorka (obr. 2), která je součástí velmi rozsáhlého návrší s vrcholem na kótě 203,2 m, zvedajícího se z levobřežní inundace řeky Moravy. Návrší má tvar velkého mnohoúhelníku se zúžením a sklonem k JZ.

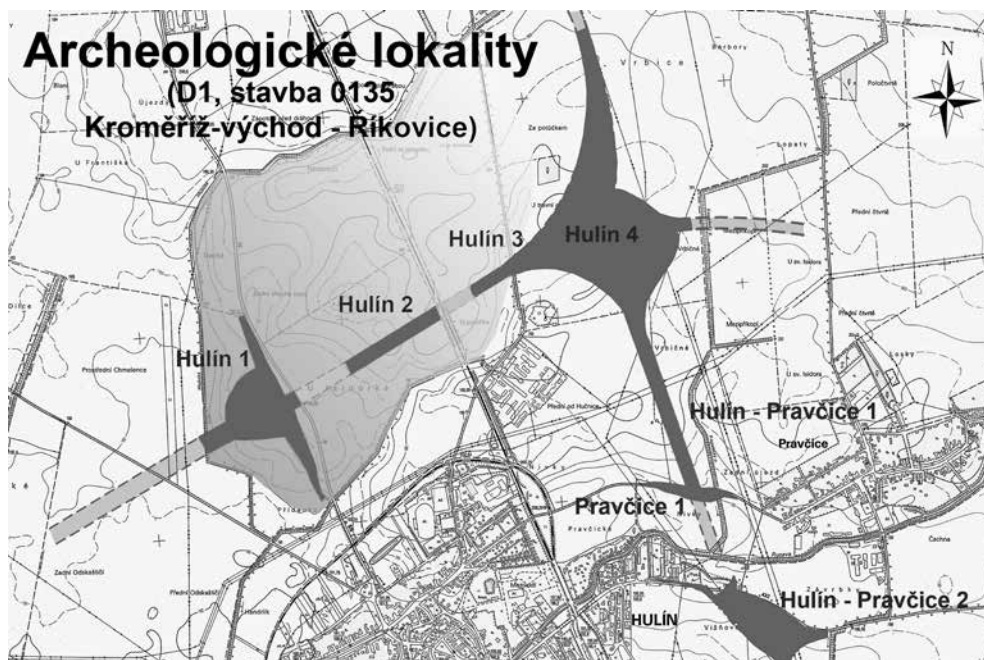
Nejméně ze tří stran je lokalita obtékána Němčickým potokem, který je dnes regulován. Pravěké osídlení se vyskytuje v nadmořské výšce 192–196 m. Jeho součástí jsou také zkoumané lokality Hulín 2 – U Isidorka a Hulín 3 – U Potůčku, osídlené rovněž, i když ne tak intenzivně, ve starší době bronzové. Celkový podrobný průzkum návrší (velikost ca 2,3 km²) by mohl odhalit charakter a sídelní strukturu z počátku doby bronzové nebývalých parametrů.

Struktura osídlení

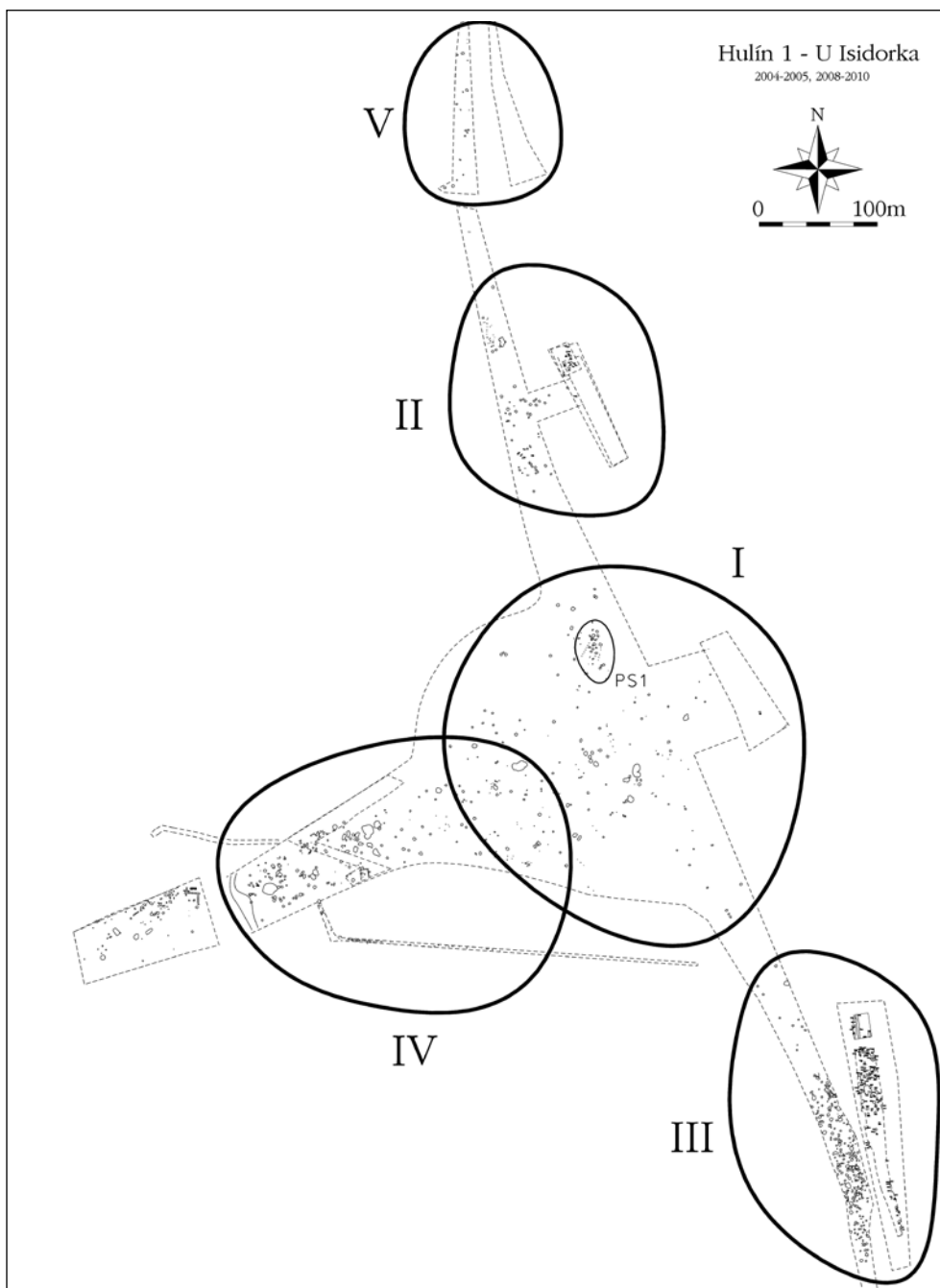
Hulín 1 – starobronzová aglomerace

Z dnešní úrovně poznání lze považovat za největší starobronzovou aglomeraci na střední a východní Moravě lokalitu Hulín 1 – U Isidorka zkoumanou během předstihového záchranném archeologickém výzkumu při výstavbě mimoúrovňové křižovatky dálnice D1 (stavba 0135 Hulín – Říkovice) v letech 2004 a 2005 a posléze 2008–2010. Na ploše ca 15 ha se podařilo odhalit a prozkoumat kompletní sídelní areál zabírající prakticky celou epochu od chronologicky nejstaršího časné bronzového horizontu (EPKK) přes vospělou starší dobu bronzovou (klasická až poklasická ÚK) až po její závěr (sídlíště VS).

Na zkoumané ploše bylo zachyceno přes 1000 zahloubených sídelních objektů a celkem 108 hro-

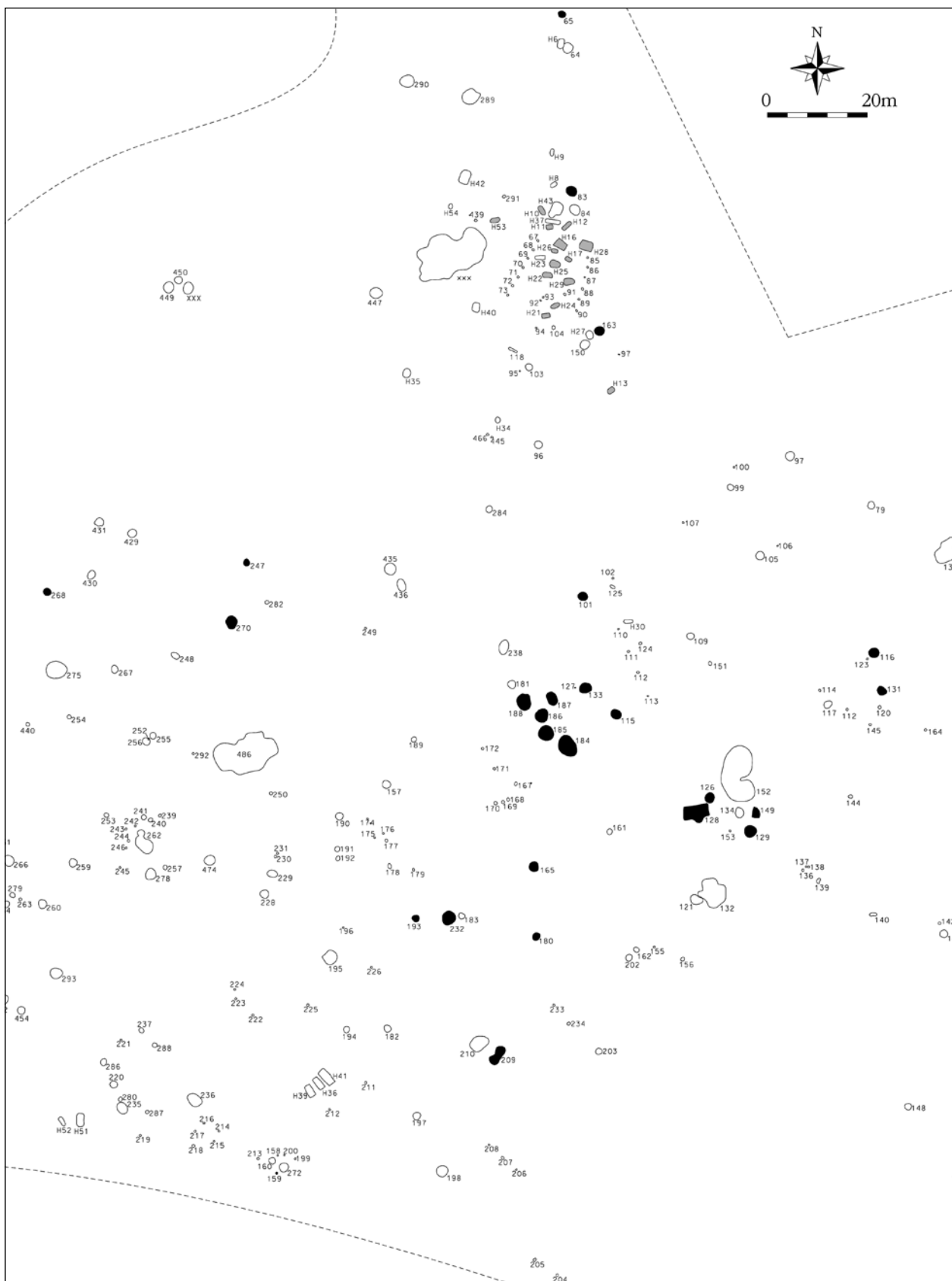
Obr. 2 Poloha zkoumaných ploch na lokalitách Hulín 1, Hulín 2, Hulín 3, Hulín 4, Pravčice 1 a Hulín-Pravčice 1 a Hulín-Pravčice 2. – Fig. 2 Position of examined areas on sites Hulín 1, Hulín 2, Hulín 3, Hulín 4, Pravčice 1 and Hulín-Pravčice 1 and Hulín-Pravčice 2.

Obr. 3 Hulín 1 – U Isidorka. Celkový plán starobronzové aglomerace s vyznačením jednotlivých sídelních areálů (I–V) a pohřebních skupin (PS1–PS5). – Fig. 3 Hulín 1 – U Isidorka. General plan of the Early Bronze agglomeration with marked residential areas (I–V) and funeral groups (PS1–PS5).

bů, jejichž převaha náleží starší době bronzové. Osídlení zkoumané plochy má v severní polovině charakter několika výrazných kumulací, ve střední části spíše pravidelného volnějšího rozptýlu objektů a na jižním cípu těsně nad hranou inundace potoka zaznamenáváme velmi výraznou koncentraci sídelních i hrobových jam s četnými superpozicemi (obr. 3).

Zahloubené objekty ze starší doby bronzové byly objeveny prakticky na celé obnažené ploše. Z jejich rozložení lze usuzovat na pokračování pravěkého a tudíž i starobronzového osídlení všemi směry s výjimkou SZ sektoru střední části naleziště. Hranou inundace potoka je jasně vymezen jižní okraj oikumeny. Rozsah, počet a charakter nálezů ze starší doby bronzové nás opravňuje k úvaze o tom,

Obr. 4 Hulín 1 – U Isidorka. Část celkového plánu s vyznačením polohy sídliště nitranské kultury (černá barva) a pohřební skupiny 1 (šedá barva). – Fig. 4 Hulín 1 – U Isidorka. Section of general plan with marked position of Nitra settlement (black colour) and funeral group 1 (grey colour).

že výzkum zachytil určitou část rozsáhlé sídelní aglomerace, kterou lze, a to i chronologicky, rozdělit celkem na pět sídelních areálů (I–V). Nejstarší náleží sídlišti a pohřebišti nitranské kultury (I). Druhému areálu (II) ve vzdálenosti 165 m na SSZ dominuje skupina hrobů klasické únětické kultury (*Berkovec – Peška 2005, Peška 2012*) a asi dvě desítky zahloubených objektů téže kultury, menší počet zásobnic věteřovské skupiny nelze vyloučit. Plocha mezi oběma areály zůstala neosídlena. Další 500 m směrem na JJV výzkum odkryl další menší skupinové pohřebiště nitranské kultury a na tři desítky sídlištních jam ze starší doby bronzové (areál III). Závěr úseku je vyplněn přítomností velkého sídliště věteřovské skupiny se všemi typickými atributy, snad včetně půdorysu stavby nadzemní konstrukce (areál IV). Zcela v severním cípu naleziště (areál V) sledujeme dvě výrazné kumulace zahloubených objektů, jimž dominuje komorový hrob věteřovské skupiny (*Daňhel 2010*). Epišňurová formace zanechala po sobě stopy ve čtyřech z pěti jmenovaných sídelních areálů, a ty se stanou nyní předmětem našeho zájmu.

Osídlení EPKK – nitranská kultura (BA 0–BA 1)

Nejstarší úsek starší doby bronzové v Hulíně náleží na Moravě zatím ojedinělému kompletně prozkoumanému sídelnímu areálu EPKK reprezentovanému zde skupinovými pohřebišti a sídlištem nitranské kultury (NK) v jeho těsném sousedství.

Sídliště

Sídliště působí vůči pohřebním skupinám (označeno PS 1–5) dojmem centrální pozice a je umístěno nedaleko východního okraje zkoumané a osídlené plochy. Těsně sousedí nebo se přimyká k pohřebnímu areálu (pohřební skupina 1) situovanému svou převahou severně od něj. Částečný dotyk nebo překryv (zahloubené sídlištní jámy v těsném okolí hrobů) bude možno interpretovat až na základě přesného časového hodnocení obou komponent (sídliště vers. PS 1). Nicméně od kompaktního jádra sídliště je PS 1 vzdálena ca 75 m. Zahloubené objekty v podobě více než 30 zásobních jam kónického profilu se rozkládají na ploše ca 2,1 ha. Centrum osady vytvářejí dvě nápadné kumulace rozměrných kónických zásobních jam s distancí 20 m od sebe (*obr. 4*). Zbytek tvoří volný rozptýl jednotlivých jam, jimž vévodí dvě nepravidelné exploatační jámy (hliníky), jeden situován do těsné blízkosti PS 1. S výjimkou části půdorysu stavby, tvořené dvojicí lichoběžníkovitě ubíhajících dvou řad sloupů v místě PS 1 neznámého stáří, podobně jako na jiných lokalitách NK (Osek nad Bečvou 1: *Peška – Tajer 2014, 2015*), absen-

tuji jakékoliv náznaky obytných staveb. Prostor mezi jámami by umístění např. srubových objektů jednoznačně dovozoval.

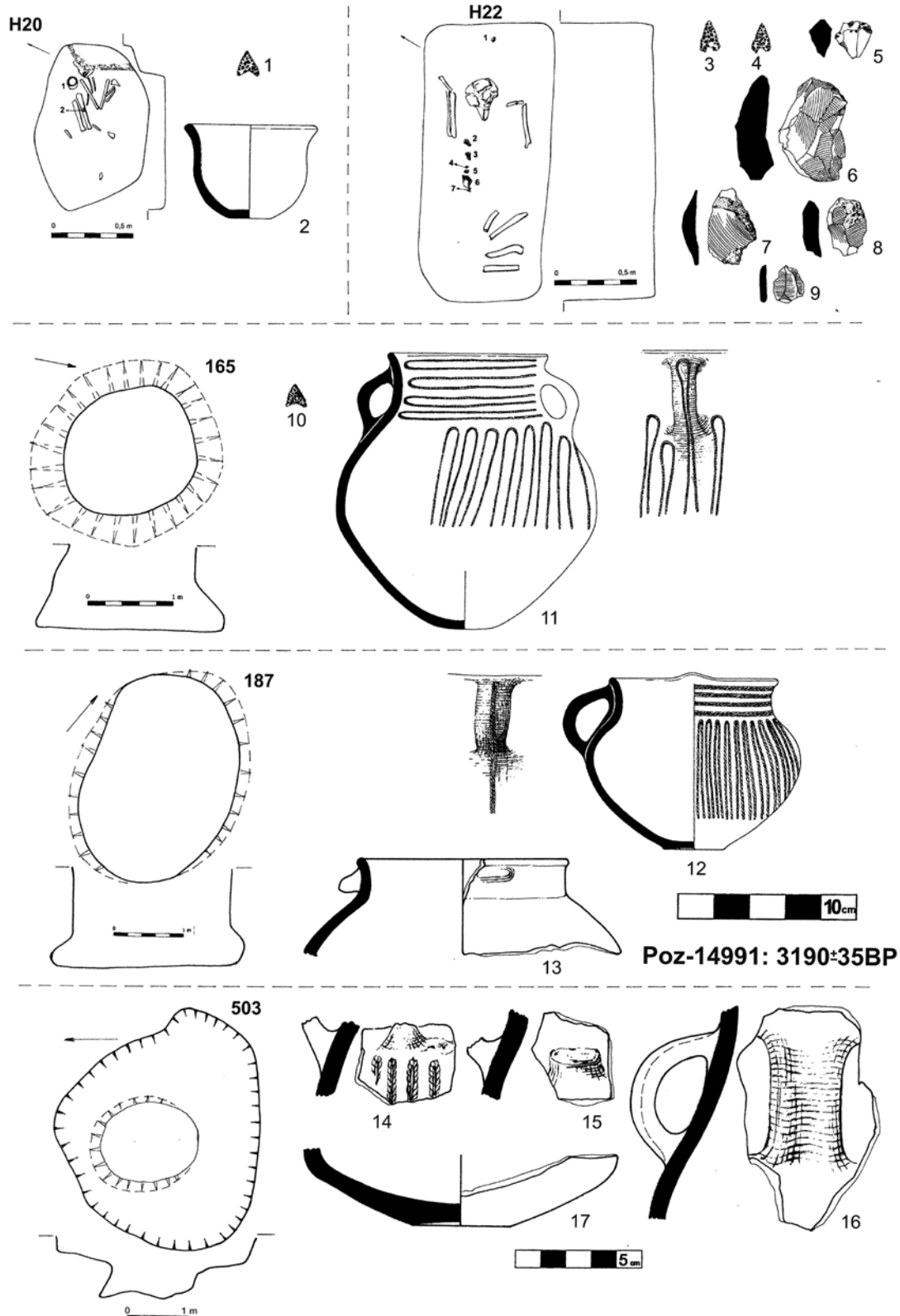
Z výplně zásobních jam pochází soubor paleozoologického inventáře nebo dokonce částí skeletů zvířat rozprostřených většinou na dně objektů. Kromě očekávané skladby (tur, prase, ovce/kozy) zaujmou kosti koně domácího, kostra štěněte (3–6 měsíců). Je zde vcelku vysoký počet zástupců divokých zvířat (pratur evropský, jelen lesní, liška, zajíc; celkem 36,4 %). Pozoruhodná je rovněž přítomnost několika téměř celých tvarů nádob, jako jsou džbány, dvouuché amfory, hrnky, hrncovité, resp. zásobnicovité tvary bohatě zdobené násobnými liniemi otisků šňůry (dvojité svazky, smyčky) nebo plastickým dekorem (*obr. 5*) apod. Materiální náplň silně připomíná malopolskou mierzanowickou sídlištní keramiku např. ze sídliště Iwanowice – Babia Góra II nebo Iwanowice – Góra Klin, stejně jako inventář objektu ze slovenského Čataje, řazený zde tradičně ke skupině Chlopice-Veselé (*Kadrow – Machnik 1997, Ryc. 8, 10, 11 ad.; Pavúk 1981*). Svým obsahem jednoznačně zapadá do náplně počátků EPKK (rámcově II: *Kadrow – Peška 1999*), to znamená do období proto-, ale ještě spíše časné mierzanowické kultury podle členění *S. Kadrowa a J. Machnika (1997)*. Časově se asi nebude příliš vzdalovat ani menšímu sídlišti EPKK resp. nitranské kultury v Přáslavicích (*Kadrow et al. 2000*). Na rozdíl od Přáslavic, kde jsme zachytili pouze několik menších sídlištních jam nebo sekundární příměs keramiky v chronologicky odlišných objektech, představuje Hulín sídlištní areál v jeho tradiční nebo-li „klasické“ starobronzové podobě se všemi aspekty, včetně absence jasně rozpoznatelných nadzemních konstrukcí, stejně jako je tomu na sídlišti NK v Oseku nad Bečvou 2 – Nademlýni (*Peška – Tajer 2015*).

Pohřební skupina 1

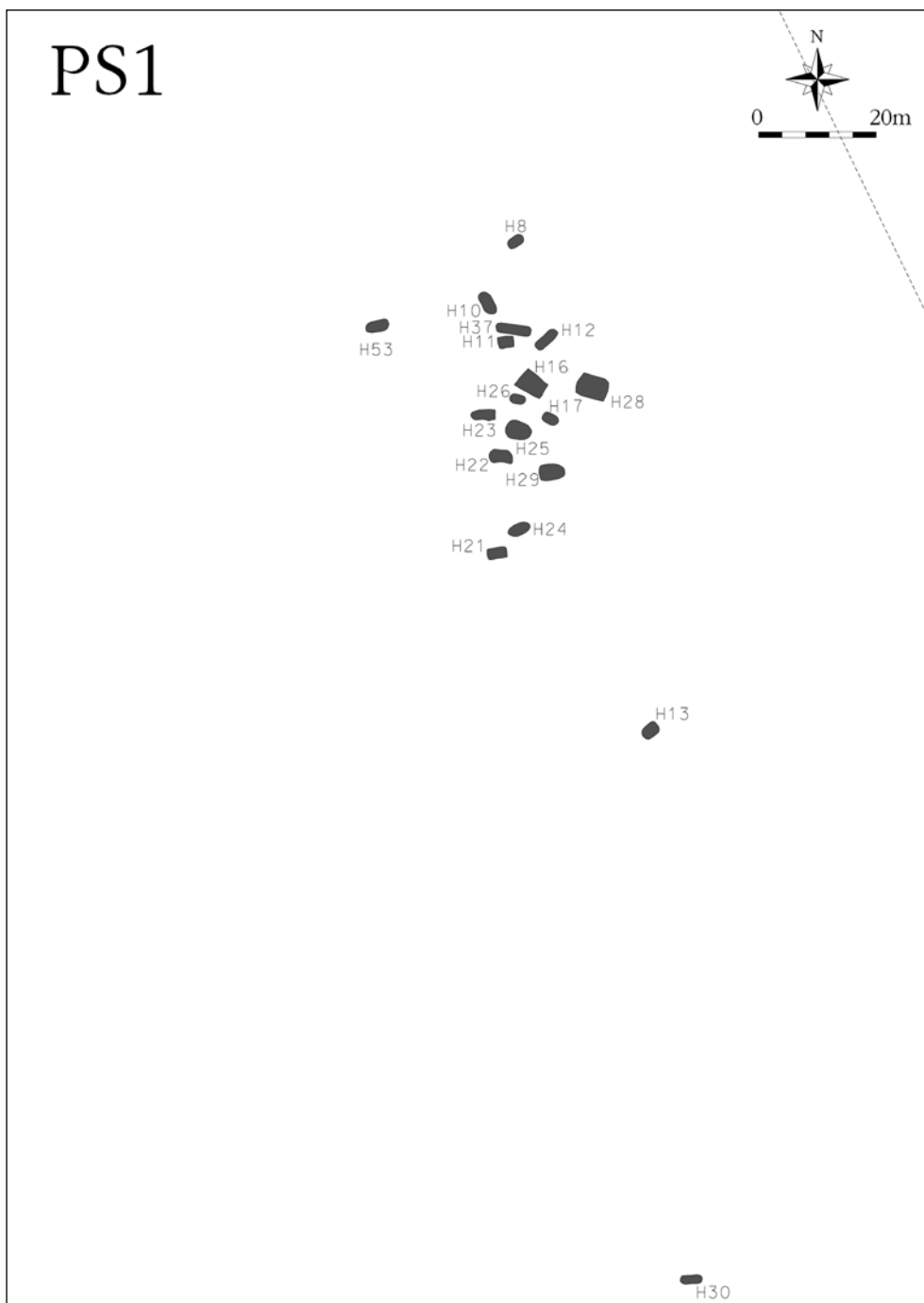
Kompletně prozkoumaná skupina kostrových hrobů (PS 1) tvoří úzký protáhlý ovál na ploše asi 100 × 15 m s osou ve směru S–J (*obr. 6*). Celkem k ní lze počítat 18 kostrových hrobů v obdélných jámách se zaoblenými rohy s převahou orientace v ose Z–V (a odchylky). 16 z nich tvoří malou kompaktní skupinku na ploše 44 × 15 m, poněkud na J (18,5 m) je vysunut H 13 a ještě o 45,5 m jižněji se nachází H 30. Oba hroby neobsahovaly žádné nálezy, ovšem díky shodné orientaci je přiřazujeme k pohřebišti NK.

Hroby NK byly jen velmi mělce zahloubeny do sprašového podloží (max 0,50 m), a proto se kosterní materiál prakticky nedochoval. Chatrné zbytky koster ukazují na skrčenou polohu na pravém i levém boku přesně podle rituálních zvyklostí EPKK. Velice

Hulín 1 - U Isidorka 2004-5

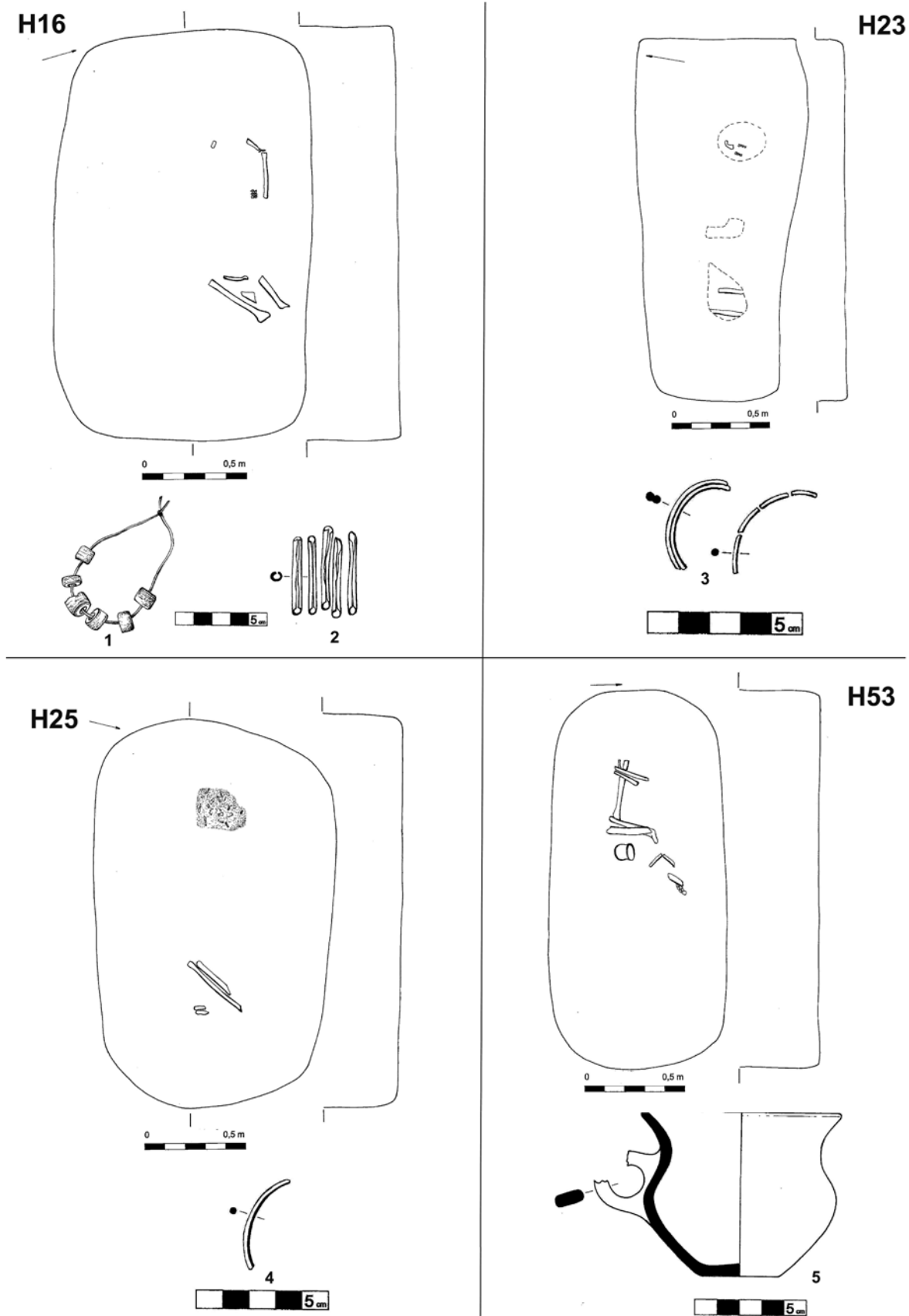
Obr. 5 Hulín 1 – U Isidorka. Výběr sídlištního a hrobového materiálu nitranské kultury. 1–2 H 20 pohřební skupina 2; 3–9 H 22 pohřební skupina 1; 10–11 objekt č. 165; 12–13 objekt č. 187; 14–17 objekt č. 503. Kresby A. Pešková. – Fig. 5 Hulín 1 – U Isidorka. Selection of settlement and burial material of Nitra Culture. 1–2 grave 20 funeral group 2; 3–9 grave 22 funeral group 1; 10–11 feature 165; 12–13 feature 187; 14–17 feature 503. Drawings by A. Pešková.

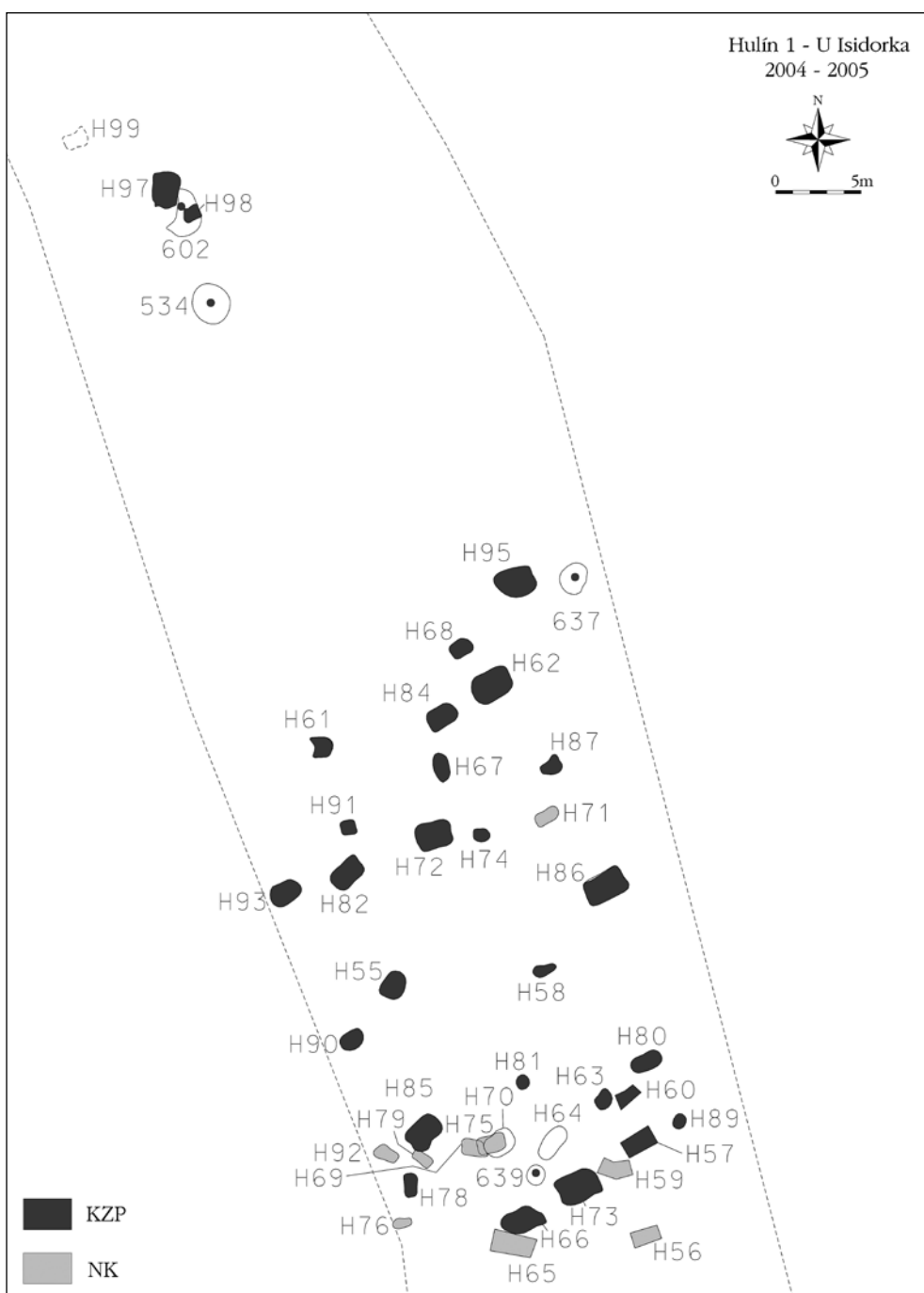
Obr. 6 Hulín 1 – U Isidorka. Detailní celkový plán pohřební skupiny 1. – Fig. 6 Hulín 1 – U Isidorka. Detailed general plan of funeral group 1.

chudou výbavu (63 % hrobů bez nálezů) reprezentuje výjimečně keramika, štípaná industrie mj. ve formě úštěpů a silicitových hrotů šípů nebo soubor min. tří plechových trubiček vyrobených z mědi se zvýšeným obsahem stříbra, antimonu a niklu (elektronová mikroskopie 1. měření: 1,64 % Ag; 0,92 Sb; 1,84 Ni; 95,59 Cu; 2. měření: 2,06 % Ag; 1,36 Sb; 1,84 Ni; 94,76 Cu, za informaci děkuji M. Hložkovi), který doprováze-

lo několik válcovitých kostěných korálek (obr. 7). Po typologické stránce to znamená milodary příznačné spíše pro klasické až poklasické období NK, jak by na to ukazovala dost vyspělá keramika z H 53 únětického charakteru (obr. 7: 5), zlomky z drátěných vlasových ozdob při absenci industrie tvaru vrbového listu apod. Přesto, že datovacích opor je minimum, působí na nás pohřební skupina vyspělejším dojmem

Obr. 7 Hulín 1 – U Isidorka. Výběr materiálu z pohřebiště nitranské kultury (pohřební skupina 1). – Fig. 7 Hulín 1 – U Isidorka. Selection of material from burial site of Nitra Culture (funeral group 1).

Obr. 8 Hulín 1 – U Isidorka. Celkový plán pohřební skupiny 3 s hroby kultury zvoncovitých pohárů (černá) a nitranské kultury (šedá). – Fig. 8 Hulín 1 – U Isidorka. General plan of funeral group 3 with Bell Beaker graves (black colour) and Nitra Culture (grey colour).

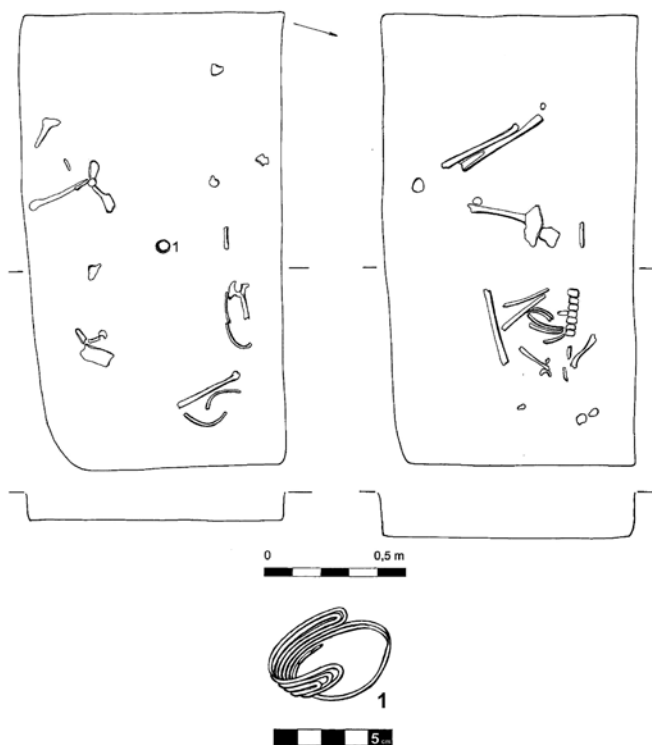
než sídlištní objekty, což by mohlo částečně vysvětlit překryv obou komponent (viz výše).

Pohřební skupina 2

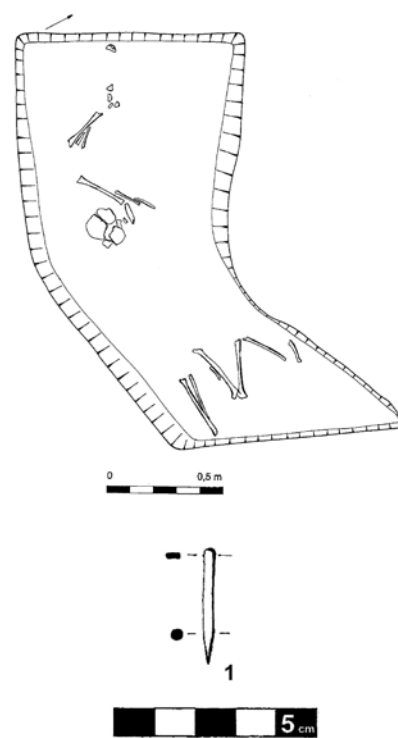
Druhou epišňurovou pohřební skupinu (PS 2) může reprezentovat hrob mladého muže H 20 (18–22 let) objevený asi 27 m SSZ od pohřebiště klasické

únětické kultury v rámci areálu II, ale hlavně 190 m od PS 1 (obr. 3). Obsahoval necelý hrnek slabě esovitě až zvoncovitě profilace z hrubozrnného materiálu (shodného se sídlištní keramikou NK) a drobnou trojúhelníkovitou silicitovou šipku (obr. 5: 1, 2). K hrnku najdeme nejlepší analogie mezi nepočtenou keramikou NK na Moravě (Holešov, Hulín, Sudoměřice, Ostrožská Nová Ves) a také drobné šipky

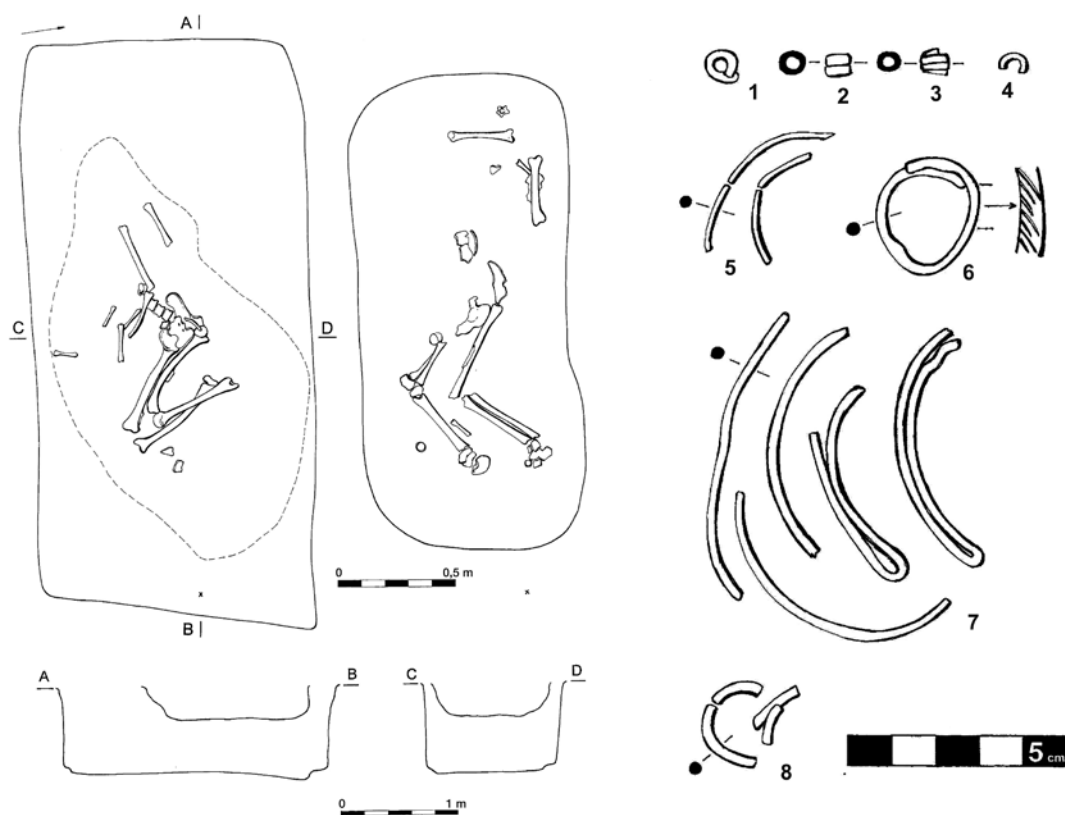
H56

H59

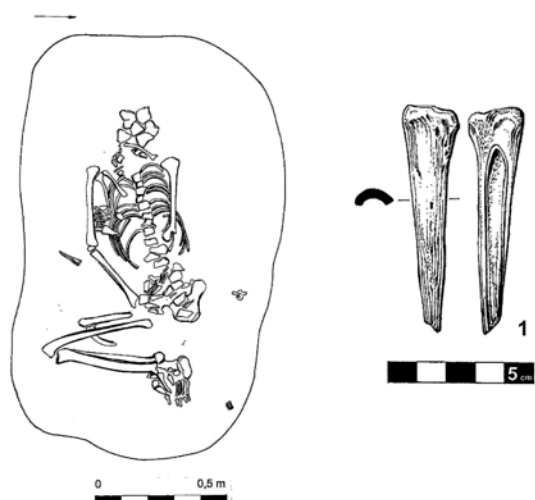

H65

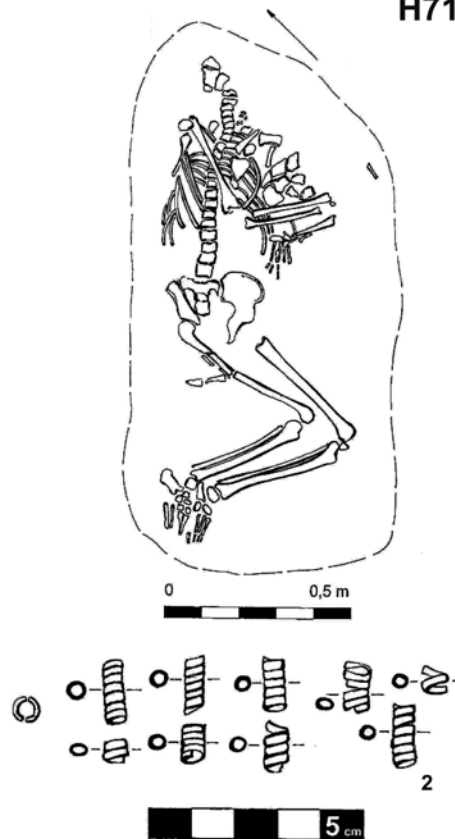

Obr. 9 Hulín 1 – U Isidorka. Výběr hrobů pohřební skupiny 3 s inventářem. – Fig. 9 Hulín 1 – U Isidorka. Selection of graves of funeral group 3 with grave goods.

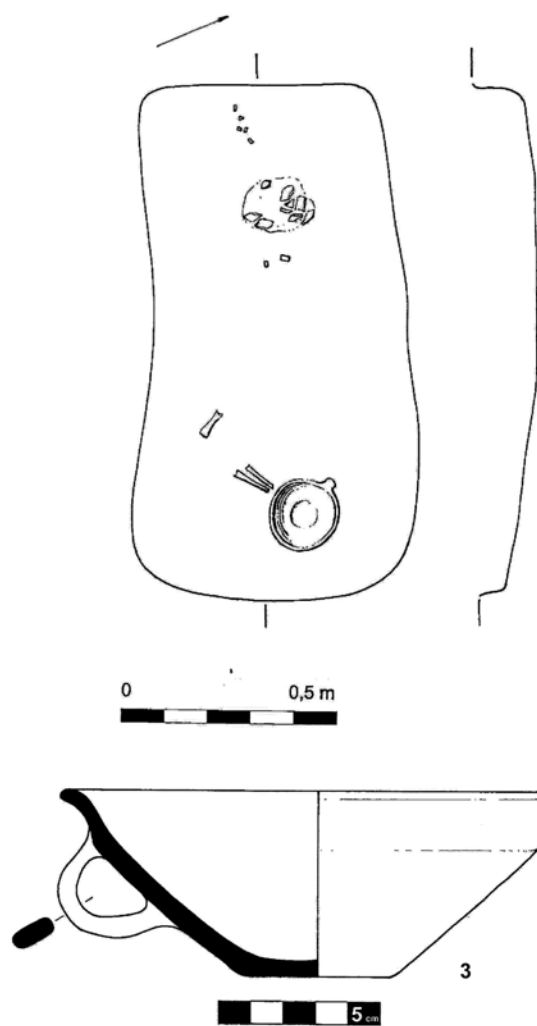
H69

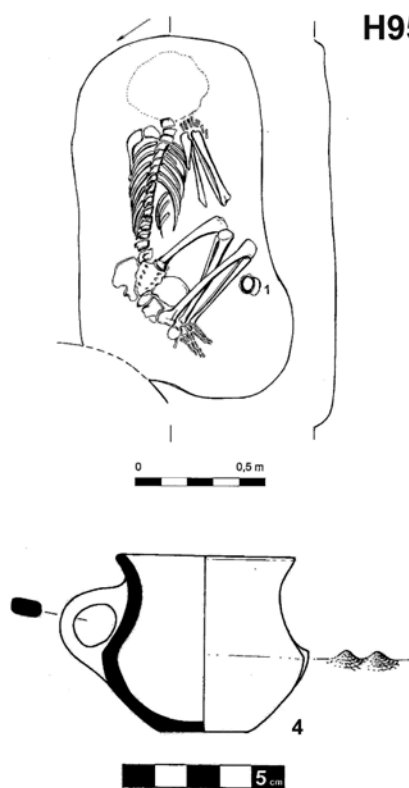
H71

H79

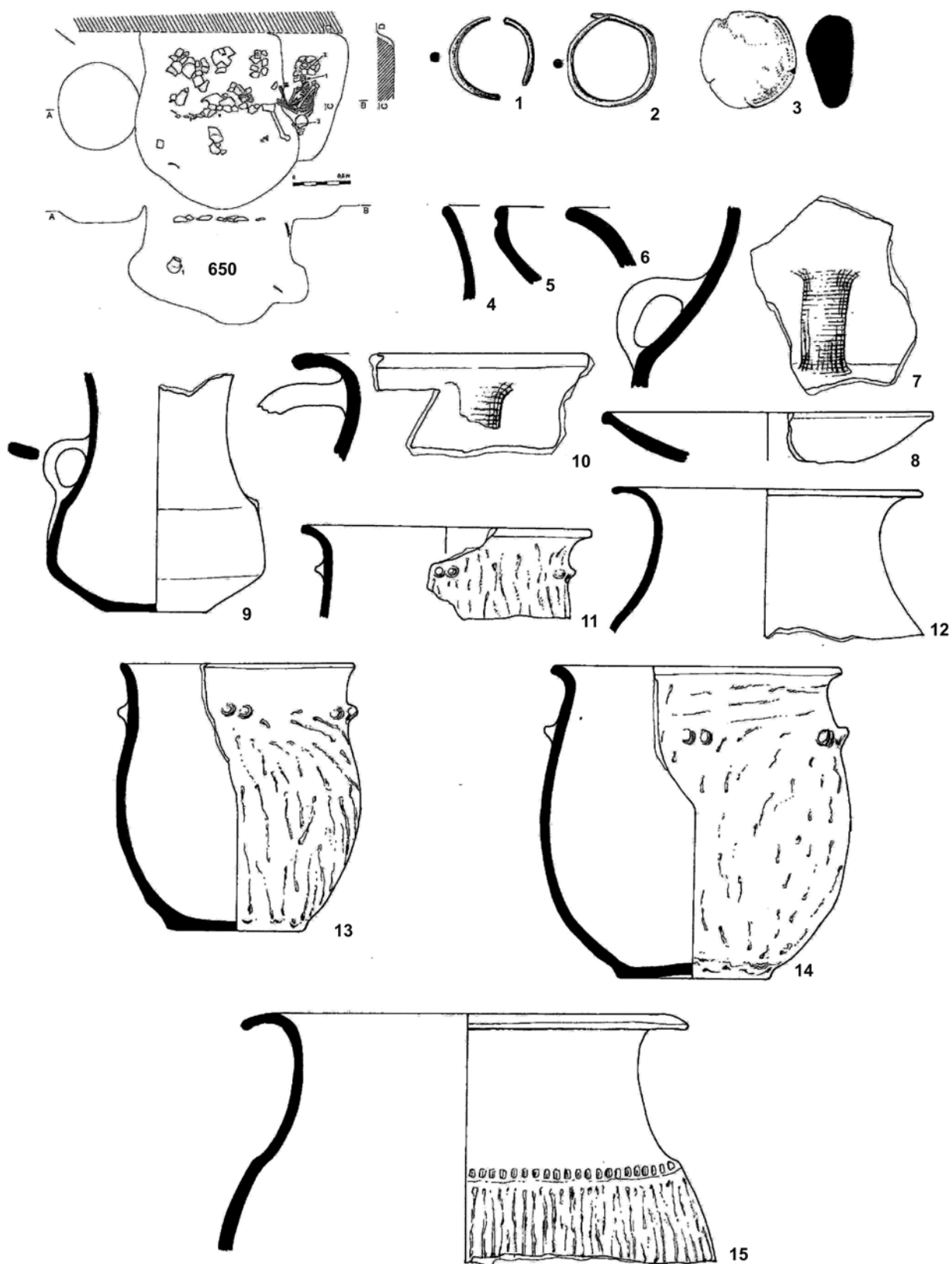

H95

Obr. 10 Hulín 1 – U Isidorka. Výběr hrobů pohřební skupiny 3 s inventářem. – Fig. 10 Hulín 1 – U Isidorka. Selection of graves of funeral group 3 with grave goods.

H76

Obr. 11 Hulín 1 – U Isidorka. 1–3 výbava H 76; 4–15 náplň sídlištní jámy věteřovské skupiny. – Fig. 11 Hulín 1 – U Isidorka. 1–3 equipment of grave 76; 4–15 content of settlement pit of Věteřov Group in superposition.

jsou typické spíše pro EPKK než pro únětickou oikumenu. Přesnější chronologická pozice možná není. Jeho lokace na okraji zkoumané plochy nevyplňuje přítomnost dalších pohřbů této kultury již mimo zkoumaný areál.

Pohřební skupina 3

Další pohřební okrsek NK (PS 3) jsme identifikovali v prostoru pohřebiště KZP – areál III (na jeho J okraji) ve vzdálenosti 400 m od sídliště, resp. 477 m od PS 1. Hroby shodné orientace (převaha směru Z–V s odchylkami) tvoří skupinku o osmi hrobech, devátý (H 71) je vysunut ca o 20 m severněji (*obr. 8*). Opakuje se situace mělkých pravoúhlých nebo obdélných hrobových jam s velmi špatně zachovalým kosterním materiálem a chudou výbavou. Vystupuje zde drátěný šperk z dvojitého drátu se zpětnou kličkou, spirálovité trubičky a spirálky patrně jako součást náhrdelníku, ale hlavně keramika únětického rázu s analogiemi na úrovni 2.–3. fáze ÚK, takže i tato skupinka hrobů je zařaditelná do období klasická–poklasická NK (*obr. 9–11*).

Pohřební skupina 4

Na samé hranici inundace původního toku Němčického potoka v JZ cípu zkoumaného prostoru (sídelní areál IV) byla objevena malá skupinka ca pěti hrobů s obdélnými hrobovými jámami, avšak bez jakýchkoliv pozůstatků (jak kosterních, tak milodarů) s převážující orientací v ose S–J. Původní počet hrobů byl vyšší a minimálně jeden pohřeb byl vybaven keramikou, část pohřebiště však byla přes zimní období 2004/2005 zničena a keramika odcizena. S ohledem na velikost a hloubku hrobů, nejednotnost orientace hrobů NK na samotném nalezišti (viz dále) přiřazujeme tuto skupinu (PS 4) teoreticky k EPKK. Její alokace udává 296 m od sídliště a 336 m od PS 1. K nejbližšímu sousedovi (PS 5) je to 90 m.

Pohřební skupina 5

Ve výkopu pro produktovod (šířka 2,5 m), situovaný jižně od plochy mimoúrovňové křižovatky, zachytil výzkum, kromě dalšího pravěkého osídlení také skupinu hrobů NK (PS 5) v délce 20 m. Její distance od sídliště dělá 244 a od PS 1 296 m. Jak již bylo konstatováno, nejbliže mu je PS 4 (90 m), avšak s ohledem na jasné vymezení pohřební skupiny ji nelze s těmito pohřby propojit a jde zcela jistě o samostatnou pohřební komponentu. Celkem osm pohřbů v obdélných až oválných hrobových jámách bylo orientováno velmi variabilně od Z–V až po S–J. Dodržen byl ritus typický pro EPKK, mělké a velmi chudé hroby obsahovaly jen minimum milo-

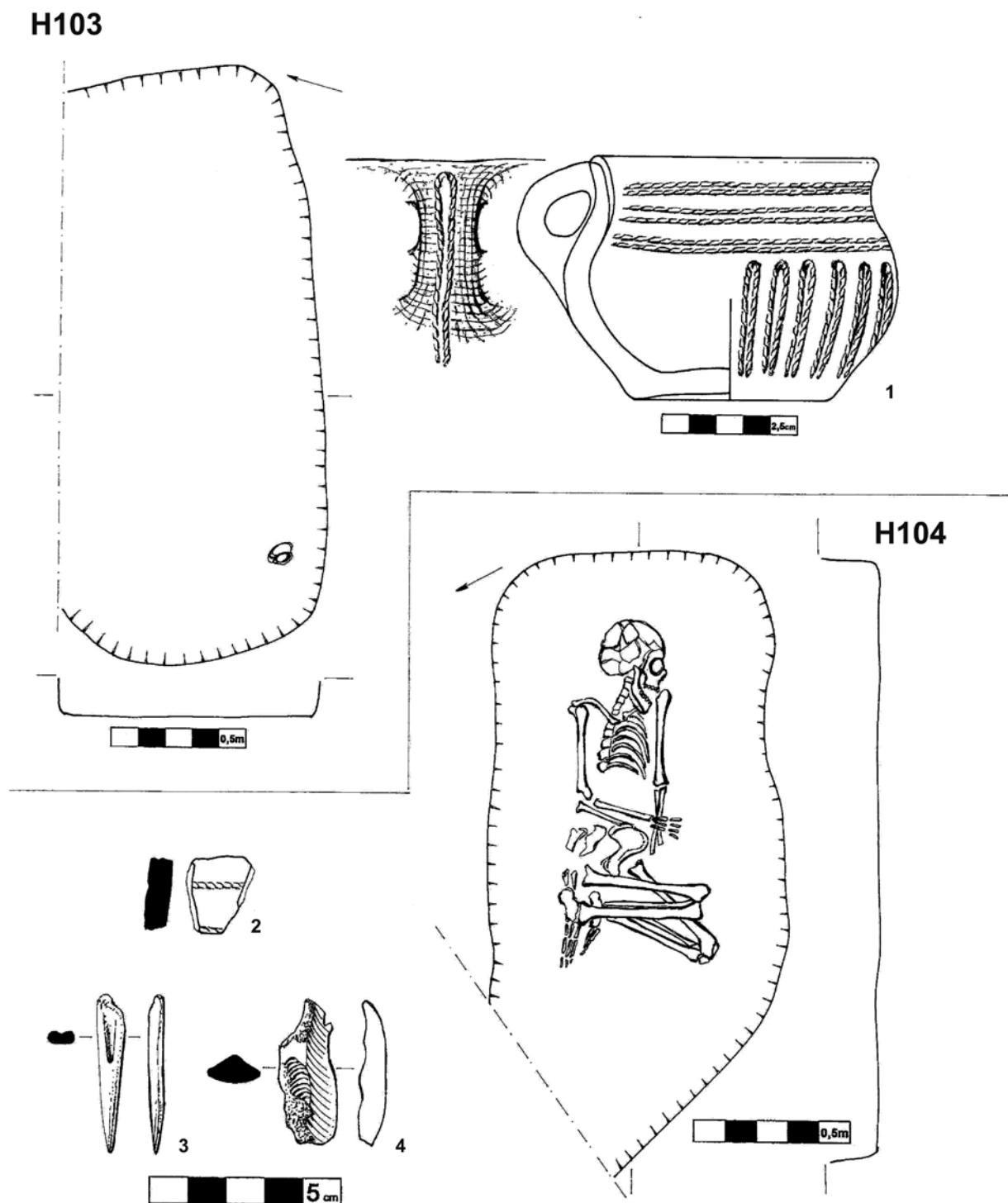
darů v podobě keramiky (hrnek) nebo jejich zlomků, kostěných korálků, štípané industrie a kostěného šídla (*obr. 12–13*). Na základě těchto údajů není možné skupinu datovat jemněji než do staršího období NK.

Z doby EPKK výzkum v Hulíně 1 zachytil jeden sídlištní a pět (satelitních) pohřebních areálů v okruhu do 500 metrů při intervalu distance mezi pohřebními skupinami 90–477 m. Pohřební skupiny nebyly v žádném případě větší než kolem 20 hrobů (PS 1 prozkoumána vcelku). Díky chatrnému stavu zachování antropologického materiálu si neumíme udělat úplnou představu o jejich genderovém či věkovém složení. Zastoupení pohřbů dospělých i dětí nevyplňuje myšlenku rodinných funerálních okrsků. Vesměs velmi chudá výbava nedovoluje exaktní relativně chronologické zařazení jednotlivých komponent, předpokládáme však, že nebudou od sebe příliš časově vzdálené (rozmezí starší–poklasická NK).

Situaci v Hulíně připomíná uspořádání hrobů na pohřebišti v Jelšovicích, kde podle J. Bátory hroby NK vytvářejí dva samostatné pohřební areály, spolu se dvěma skupinami hrobů (*Bátora 2000*, 447, Abb. 662) ve větších vzdálenostech od sebe (desítky až stovky metrů). Na jiných nekropolích EPKK lze skupiny či podskupiny hrobů vyčlenit v rámci celého pohřebiště (Iwanowice, Branč), někde však nekropole působí dojmem více méně kompaktního celku (Výčapy-Opatovce, Holešov). Menší skupinová pohřebiště by sice odpovídala dosavadnímu výskytu spíše ojedinělých hrobů nebo menších skupinek hrobů EPKK z počátku vývoje na zbytku Moravy jako např. Drahlov, Příkazy, Hulín, Sodoměřice, Sady, Mískovice (jde o starší výkopy plošně omezeného charakteru většinou bez patřičně dokumentovaných prostorových vztahů), stojí ale v kontrastu k rozsáhlým nekropolím se stovkami hrobů, které jsou pro oikumenu EPKK typické. Na Moravě tento typ pohřebiště představuje Holešov (*Ondráček – Šebela 1985*).

Hulín 2, 3 a 4

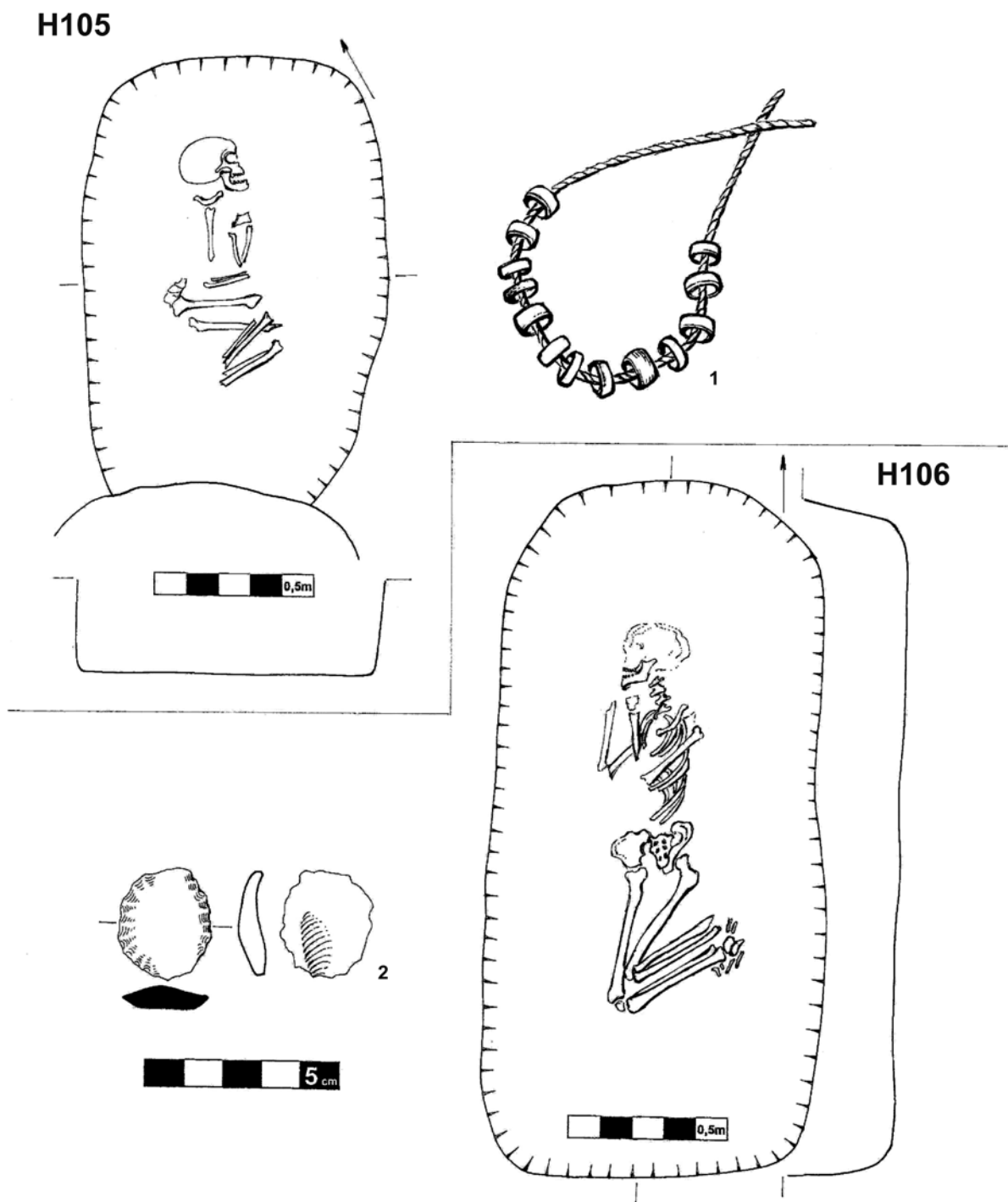
Poněkud jiný vzorec sídelního areálu totiž přinesl výzkum polohy Hulín 3 – U Potůčku s malým sídlištěm (celkem 35 jam, pět datovatelných rámcově do EPKK) a velkým pohřebištem (prozkoumáno celkem 101 hrobů) v sousedství (88 m) s odhadem velikosti na základě geofyzikálního měření na 150 hrobů. Kostrové pohřby byly ukládány do prísne pravoúhlých (nebo obdélných se zaoblenými rohy) jam, srovnány do více méně pravidelných řad a na první pohled nevytvářejí žádná výrazná seskupení. Převládá orientace ve směru SV–JZ a ve vztahu k sídlišti je nekropole umístěna níže po svahu směřujícímu k inundaci místní vodoteče. Velmi skromná výbava hrobů (keramika zdobená svazky otisků šňů-

Obr. 12 Hulín 1 – U Isidorka. Výběr inventáře hrobů pohřební skupiny 5. – Fig. 12 Hulín 1 – U Isidorka. Selection of grave goods from funeral group 5.

ry, industrie ve tvaru vrbového listu, kostěné korálky, sekeromlat, silicitová dýka, nátepní destičky) řadí pohřebiště a patrně i sídliště (keramika a analogiemi mezi PÚK a wieselburskou k.) do staršího období NK (Schimerová 2014). Pohřebiště se tak řadí k typu velkých kompaktních nekropolí, i když na rozdíl

např. od Holešova se na něm jistě nepohřbívalo po tak dlouhou dobu. Celý areál je vzdálen pouhých 1,3 km SV od Hulína 1, když se mezi oba areály vkládá ještě menší sídliště (v pruhu dálnice zachyceny jen dva objekty), označené jako naleziště Hulín 2 – U Isidorka (obr. 14), vzdálené od obou prakticky na

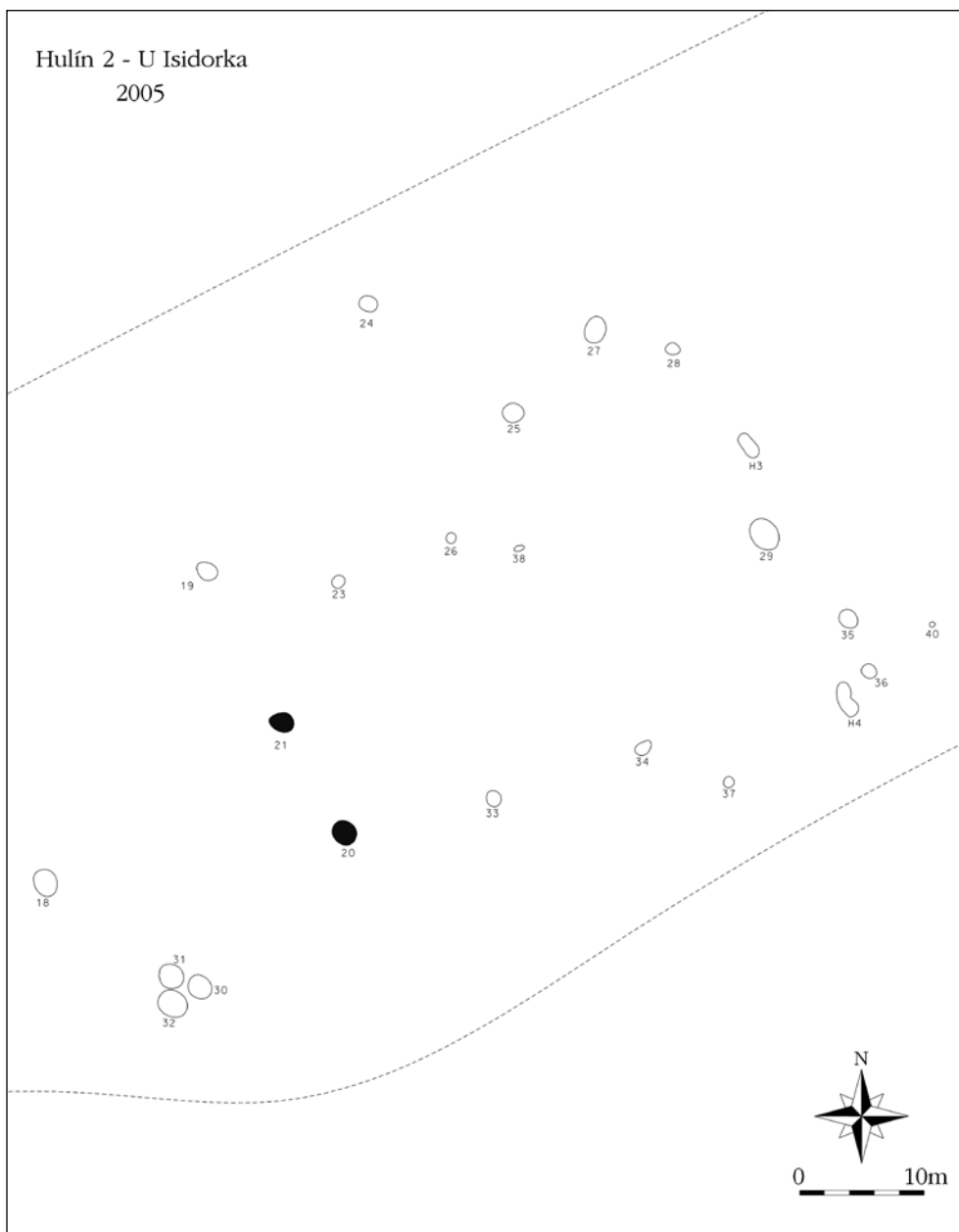

Obr. 13 Hulín 1 – U Isidorka. Výběr inventáře hrobů pohřební skupiny 5. – Fig. 13 Hulín 1 – U Isidorka. Selection of grave goods from funeral group 5.

dohled (760 m k Hulínu 1 a 420 m k Hulínu 3). Na základě keramických zlomků lze uvažovat o jeho přiřazení ke staršímu období NK (obr. 15), což potvrdilo i absolutní datum (UGAMS-7660: 3680 ± 25 BP; 2134-2027 1 σ , 2141-1976 2 σ cal. BC).

Další střídání či prolínání sídlištních a pohřebních areálů dokumentuje malá osada zachycená v rámci

výzkumu mimoúrovňové křižovatky (MÚK Hulín) v trati Vrbičné na lokalitě Hulín 4, reprezentovaná maximálně osmi zahloubenými objekty s dostatečně prozkoumaným okolím (obr. 16). Toto sídliště je vzdálené 615 m od Hulína 3 a zhruba 1,25–1,75 km od Hulína-Pravčic 1, resp. Pravčic 1 (obr. 2). Podle získané keramiky (podobnost jak v typologii

Obr. 14 Hulín 2 – U Isidorka. Část celkového plánu s objekty nitranské kultury (černá barva). – Fig. 14 Hulín 2 – U Isidorka. Section of general plan with features of Nitra Culture (black colour).

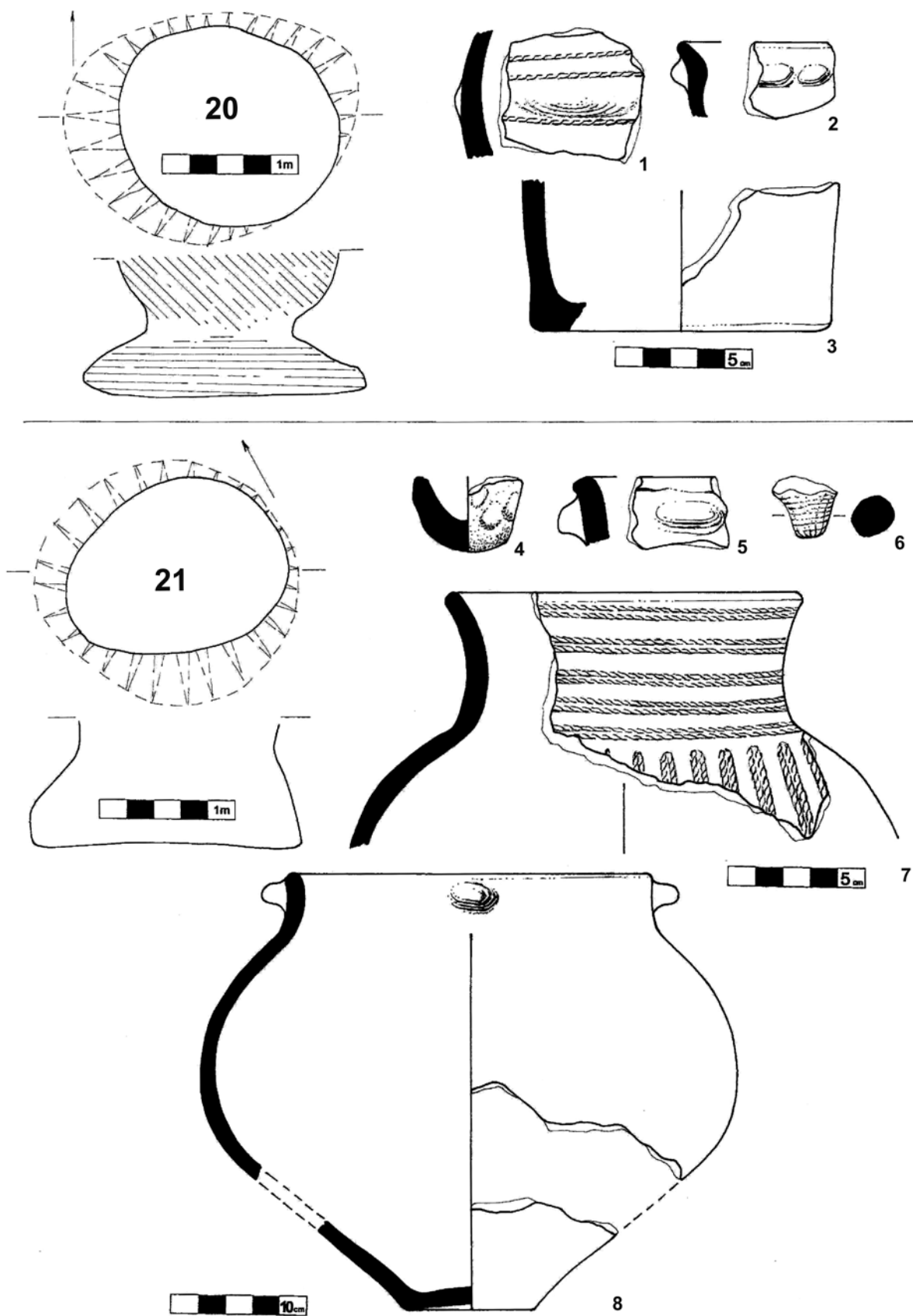
tak i v technologii – ostrohranná křemenná příměs s nádobami z Oseka nad Bečvou 1 nebo v hrobech ve Slezsku) by mělo patřit spíše k mladším fázím (snad klasická) NK (výčnělky při okraji jako u keramiky mierzanowické); (obr. 17).

Hulín-Pravčice 1 a Pravčice 1

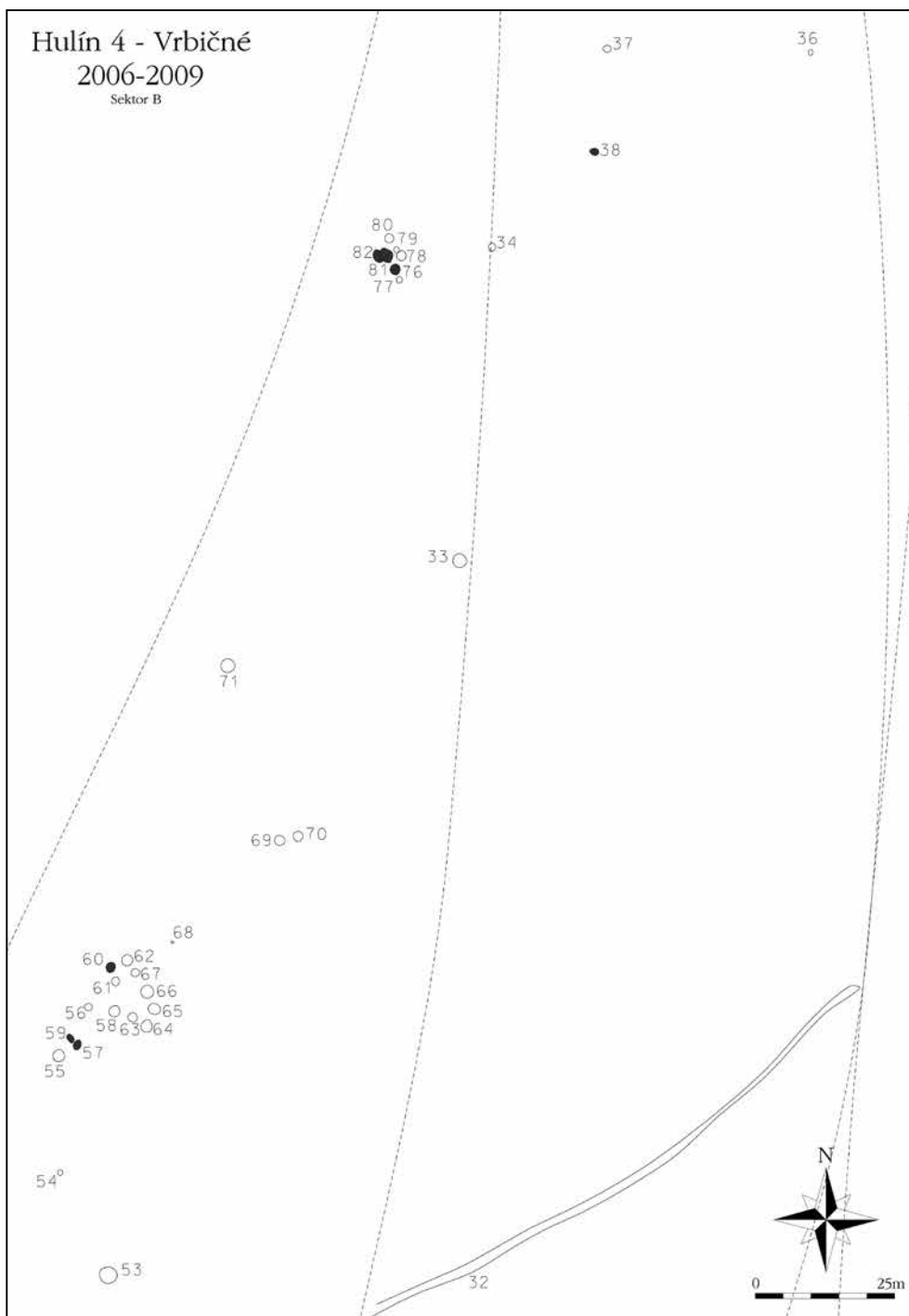
Celkový obraz nových dokladů osídlení EPKK v okolí Hulína doplňují nálezy z Hulína-Pravčic 1, trať U obrázku, kde může jít o zničené sídliště NK (nezpracováno) a množství zlomků šňůrou zdobené

keramiky z kulturní vrstvy v poloze Nivky na lokalitě označené jako Pravčice 1 (je pouhým pokračováním lokality Hulín-Pravčice 1 v těsné blízkosti inundace říčky Rusavy). Na základě předběžného hodnocení jde spíše o materiál blížící se starším fázím NK.

Náš výčet je nutno doplnit povrchoвым sběrem D. Kolbingera v trati Višňovce (za upřesnění informace dotyčnému děkuji) na lokalitě při výzkumu označeném jako Hulín-Pravčice 2, kde však ani velikoplošný záchranný výzkum relikty osídlení EPKK nepřinesl.

Obr. 15 Hulín 2 – U Isidorka. Sídlištní materiál z objektů 20 a 21. – Fig. 15 Hulín 2 – U Isidorka. Settlement material from features 20 and 21.

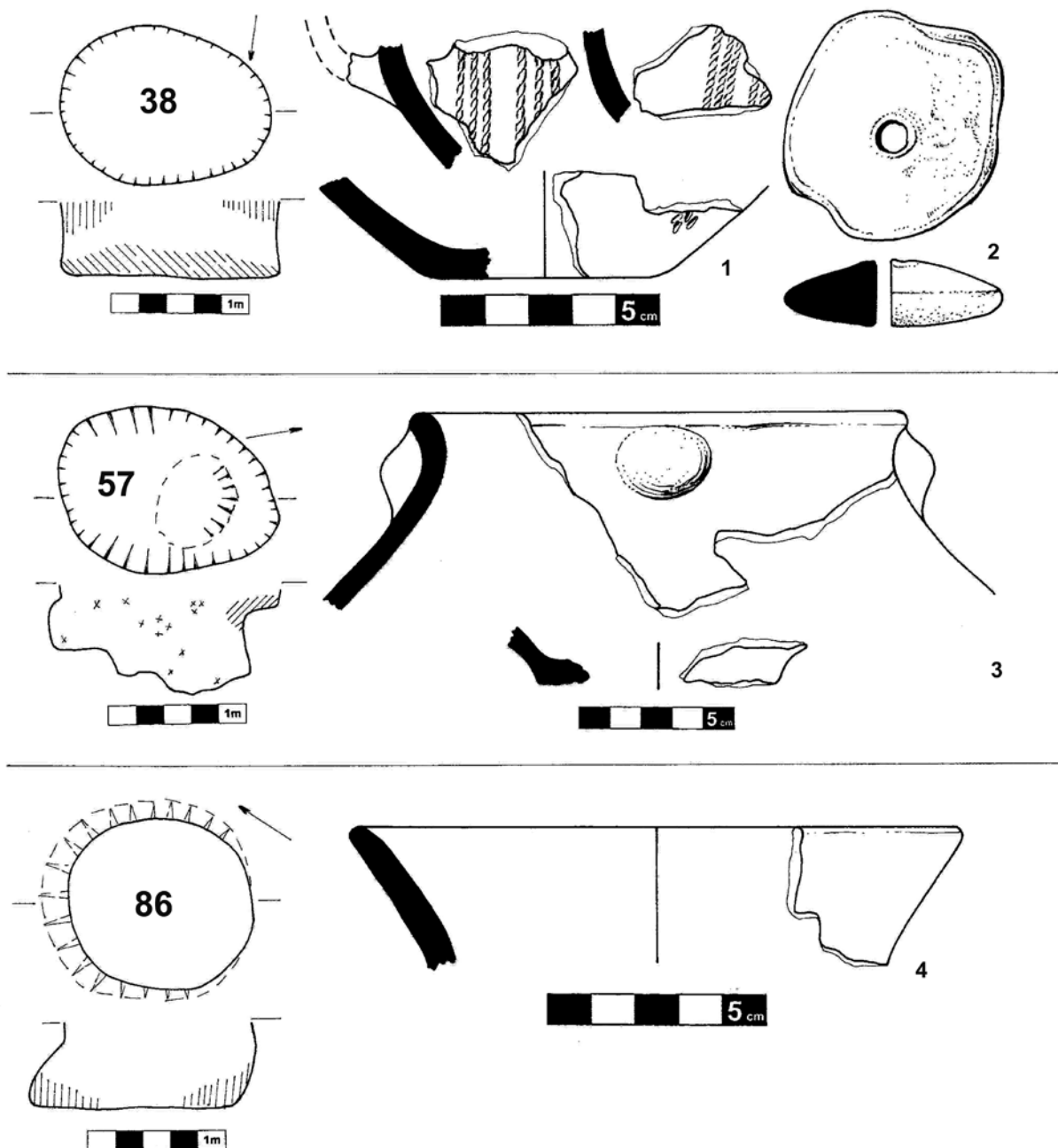

Obr. 16 Hulín 4 – Vrbičné. Část celkového plánu s alokací sídliště nitranské kultury. – Fig. 16 Hulín 4 – Vrbičné. Section of general plan with distribution of Nitra settlement.

Sídelní struktura a strategie

Pestrý a různorodý charakter struktury osídlení EPKK ukazuje na rozptýlení menších nížinných otevřených zemědělských osad (snad někdy přímo jen usedlostí) nedaleko od sebe na příhodných přírodních vyvýšeninách těsně nad hranicí inundace obklo-

pených vodními toky nižšího řádu. Při dnešním stavu poznání nejme schopni postihnout vnitřní členění na část obytnou, hospodářskou, výrobní etc. Doplnují je menší skupinová (rodinná?) kostrová pohřebiště, která jsou o kus dál střídána velkými pohřebišti typu Holešov, společná možná pro více osad, na nichž se pohřbívá po delší dobu, a u nichž lze připustit funk-

Obr. 17 Hulín 4 – Vrbičné. Výběr materiálu ze sídliště nitranské kultury. – Fig. 17 Hulín 4 – Vrbičné. Selection of material from Nitra settlement.

ci sběrných nekropolí pro nejbližší okolí. Přitom vzdálenosti mezi jednotlivými lokalitami se pohybují v řádu stovek metrů až 1 km (systém nejbližšího souseda). Při menším počtu pohřebišť (bereme-li Hulín 1 rovnocenně s ostatními jako jeden funerální areál) je pak logicky distance o něco větší. Díky blízkosti obou areálů však vychází výpočet velmi podobně (průměrná vzdálenost všech nalezišť: 1,22 km; osady navzájem v průměru 1,25 km; pohřebiště v průměru 1,16 km). Přes očekávané krajní hodnoty (516 m až 2890 m) tak na katastru Hulína na kaž-

dém čtverečním kilometru evidujeme jednu lokalitu EPKK, což podává obraz velmi intenzivního a hustého osídlení na počátku starší doby bronzové. S možností podobného podrobného výzkumu dalších regionů s osídlením EPKK lze očekávat analogickou nebo velmi obdobnou situaci (zárodek v případě pohřebišť u Opavy?).

Nálezová situace v Holešově na průmyslové zóně v nejbližším okolí největšího nitranského pohřebiště, kde výzkum posledních let odkryl řadu starobronzových sídlištních objektů, se nám jeví značně podob-

ně. V keramické náplni převažuje únětický element a epišňůrové tvary jsou dost pokročilého stadia (klasičká–pozdní NK); (Šmíd 2013). Autor zmiňuje dvě sídliště ÚK v blízkém okolí (Šmíd 2013, 26), pokud by tedy měla sídliště korespondovat s pohřebištěm, muselo by se tak dít až v závěrečných fázích pohřbívání. V oblasti mierzanowické kultury v Malopolsku jsou několikahektarové osady vnímány jako seskupení desítek drobných hospodářství v průběhu několika fází kultury (Kadrow 2001, 78–79). Velikost osad by tak mohla přímo souviset s délkou jejich užívání (krátkodobé – malé, dlouhodobé – velké), ačkoliv i zde by měla vypovídat především jejich vnitřní chronologie, neboť počet zahloubených jam nebo dalších objektů může být zavádějící, jelikož frekvenci ani dobu budování, využívání, resp. zániku jednotlivých objektů neznáme (cf. Kadrow 1991, 1995, 2001). Jak ukázala analýza osídlení jednotlivých fází na sídlišti Iwanowice – Babia Góra I, zahloubené kónické jámy (sklípky) se vzájemně respektují (Kadrow 1991, Tabl. XL–XLVIII), a to je i náš případ většiny nitranských osad (Peška – Tájér 2014, obr. 2; 2015). Na rozdíl od četných superpozicí např. na věteřovských sídlištích, kde musíme připustit poměrně rychlý spád vzniku/zániku jednotlivých objektů.

Přesto, že si uvědomujeme, že z časového hlediska nebyly všechny komponenty současné (a nakonec to potvrzují i nikoliv bezproblémová absolutní data: cf. Peška – Tájér 2015), struktura osídlení EPKK se nám v rámci zkoumaného mikroregionu nabízí ve dvojí podobě. Na jedné straně je to model quasi centrální osady s několika satelitními menšími skupinovými pohřebišti NK a na druhé jde o typická nitranská velkoplošná pohřebiště čítající až stovky hrobů (typ Holešov) doprovázená v určité vzdálenosti malými osadami (usedlostmi?) sestávajícími jen z několika zahloubených sídlištních jam bez zjevné přítomnosti obytných struktur zahloubených do země. Výzkumem jsou dnes ovšem doloženy rozsahem větší osady s množstvím zahloubených sídlištních objektů (kónické zásobní jámy, menší mísovité jámy, hliníky) opět s absencí půdorysů nadzemních konstrukcí (Osek nad Bečvou 1), avšak s dostatečným prostorem např. pro srubové stavby mezi uskupením jam (tento jev mimochodem pozorujeme také na dosud nepublikovaném rozlehlém sídlišti ze starší doby bronzové v Chrástanech, které je chronologicky mladší: únětická–věteřovská kultura). K těmto osadám však zatím postrádáme jasně přiřaditelné nekropole.

Závěr

Na počátku starší doby bronzové si pro mikroregion Hulínska a snad i širší území můžeme představit model menších nížinných osad nebo usedlostí

s několika domy srubové konstrukce, obklopené zahloubenými zásobními sklípky a většími exploatačními jámami k dobývání hlíny, zasazené do úrodného zemědělského prostředí elevací moravské říční terasy. V nevelké vzdálenosti od nich se nacházela malá rodinná pohřebiště (do 20 hrobů), satelitně uspořádaná kolem sídliště. Ta jsou někde nahrazena modelem velkých centrálních (sběrných pro určitý region) kostrových pohřebišť, na něž byly ukládány ostatky zemřelých z více osad z nejbližšího okolí. Existenci tohoto dvojího modelu zatím uspokojivě vysvětlit neumíme, zvláště v kontextu do značné míry unifikované epišňůrové společnosti.

Summary

On the cadastre of Hulín, at least nine locations with the Epi-corded Carpathian Cultural Complex (ECCC) settlement (Fig. 1) have been recorded so far, with the approximate density of one site per one km² and distance between individual sites within hundreds of meters. A surprising finding was the dominance of settlements (5) over burial sites (3); the rest is known due to surface surveys (4). The settlement concentrated in smaller altitudes between 192 and 200 m in the flood plain of the left-bank Morava river. Favourable south-eastern, southern and south-western slopes near local streams (up to 300 m) were preferred, with the settlement ending right above the flood plain border. The ECCC stage of the large Early Bronze agglomeration on the site of Hulín 1 – U Isidorka (area of 15 ha) had a form of a smaller and centrally located settlement with the minimum of five radially distributed funeral groups (Fig. 3). A settlement with three dozens of sunk, mostly storage, conic pits were found right next to (even overlapping with) funeral group 1 (PS1). The settlement was completed with a pair of exploitation pits (Fig. 4). Ground plans of residential structures (such as those found in e.g. Osek nad Bečvou 1: Peška – Tájér 2014; 2015) were missing. An interesting finding was a high proportion of game (36.4%) as domestic animals (cow, pig, sheep/goat) had been expected. Pottery with analogies in Mierzanowice Culture dated back to the ECCC origins (II: Kadrow – Peška 1999). Funeral groups (PS 1–5) were formed by small inhumation group burial sites up to 20 graves (PS1 entirely examined: 18 graves on the area of 100 m × 15 m) in the distance of 500 m from the settlement in all directions except the east. Very poor grave goods did not allow for chronological identification, yet indications were ascertained as regards its level more advanced than the settlement (a unique wire ornament, pottery at the level of the early and middle Únětice Culture). Owing to low preservation of anthropological material, it was impossible to form a clear picture of gender or age composition. Presence of both adult and child burials made it possible to consider family funeral sites (Figs. 5, 7–11).

Another image of a settlement structure was provided by excavations in Hulín 3 – U Potůčku with a small settlement (35 pits whereof five dated back to the EPCC) and a large burial site (101 graves) in its vicinity (88 m). The burial site, poor on grave goods, with graves in, more or less, regular rows, belonged to the type of large Epi-corded necropolises which are known from Moravia (Holešov) and south-western Slovakia (Jelšovce, Ludanice-Mýtina Nová Ves, Výchapy-Opatovce). Modest equipment (pottery

ornamented with bundles of cord impressions, industry in the shape of a willow leaf, bone beads, a silicide dagger, wristguards) belonged to the earlier stage of the Nitra Culture. The entire site is only 1.3 km distant to the north-east from Hulín 1, in between there was a small settlement (Hulín 2) replaced by other smaller settlements (Hulín 4 – Vrbičné and Hulín-Pravčice 1 U obrázku) with distances of 615 m, or 1.25–1.75 km (Figs. 16–17).

Despite the awareness that not all examined components were of the same age, two forms of the ECCC settlement structure are assumed in this microregion. It is a model of a quasi central settlement with small satellite funeral groups (family burial sites?) and that of a typical large burial site comprising of up to hundreds of graves (gathering sites, Holešov type), accompanied in no great distances by small settlements (homesteads?) in the form of several sunken features without ground plans of above-ground structures. Yet, the research also ascertained larger settlements with a high number of sunken features (Osek nad Bečvou 1) and repeated absence of ground plans of residential structures, though with sufficient space for allocation of log houses in between. However, the existence of such a double form of a settlement structure, also with respect to the relatively unified EPCC society, has not been clarified satisfactorily, yet.

Literatura

- Bátora, J. 2000: Das Gräberfeld von Jelšovce/Slowakei. Ein Beitrag zur Frühbronzezeit im nordwestlichen Karpatenbecken. *Prähistorische Archäologie in Südosteuropa* Band 16.
- Berkovec, T. – Peška, J. 2005: Starobronzová sídliště a pohřebiště v Hulíně – U Isidorka. In: M. Bém – J. Peška (eds.): *Ročenka 2004. Olomouc*, 44–68.
- Daňhel, M. 2010: Věteřovský hrob s vnitřní konstrukcí z Hulína – „U Isidorka“. In: M. Bém – J. Peška (eds.), *Ročenka 2009. Olomouc*, 118–138.
- Grepl, E. – Janák, V. – Peška, J. – Šebela, L. 1990: K otázce sídliště epišňurového kulturního komplexu na východní Moravě. *Archaeologia Juvenis* 1, 11–27.
- Kadrow, S. 1991: Iwanowice stanowisko Babia Góra, Cz. 1. Rozwój przestrzenny osady z wczesnego okresu epoki brązu. *Kraków*.
- Kadrow S. 1995: Gospodarka i społeczeństwo. Wczesny okres epoki brązu w Małopolsce. *Kraków*.
- Kadrow, S. 2001: U progu nowej epoki, Gospodarka i społeczeństwo wczesnego okresu epoki brązu w Europie Środkowej. *Kraków*.
- Kadrow, S. – Machnik, J. 1997: Kultura mierzanowicka. Chronologia, taksonomia i rozwój przestrzenny. *Prace komisji archeologicznej* 29.
- Kadrow, S. – Peška, J. 1999: Älteste frühbronzezeitliche Siedlungen in Mähren und der Anfang des Epischnerkeramischen Karpaten Kulturkreises. In: J. Bátora – J. Peška (Hrsg.): *Aktuelle Probleme der Erforschung der Frühbronzezeit, in Böhmen und Mähren und in der Slowakei, Archaeologica Slovaca Monographiae* T. 1, 33–40.
- Kadrow, S. – Peška, J. – Vitula, P. 2000: Siedlung des epischnerkeramischen karpatenländischen Kulturkreises in Přáslavice in Mähren. In: S. Kadrow (ed.): *A Turning of Ages, Jubilee Book Dedicated to Professor Jan Machnik on his 70th Anniversary. Kraków*, 301–312.
- Kolbinger, D. 2012: 50 let mých povrchových výzkumů na východním Kroměřížsku. *Rejstřík záznamů o provedených výzkumech v letech 1960–2010. Zprávy ČAS Supplementum* 83.
- Ondráček, J. – Šebela, L. 1985: Pohřebiště nitranské skupiny v Holešově. *Studie muzea Kroměřížska* 85, 2–130.
- Pavúk, J. 1981: Die ersten Siedlungsfunde der Gruppe Chlopice-Veselé aus der Slowakei. *Slovenská archeológia* 29, 163–176.
- Peška, J. 2012: Frühbronzezeitliche Gräberfelder von Hulín in Ostmähren (Tschechische Republik). In: D. Bérenger (Hrsg.): *Gräberlandschaften der Bronzezeit – Paysages funéraires de l'Âge du Bronze – Bronze Age funerary landscapes. Internationales Kolloquium im LWL-Museum für Archäologie in Herne vom 15 bis 18 Oktober 2008. Bodenaltertümer Westfalens* 51, 449–460.
- Peška, J. 2013: Kultureinflüsse und Kontakte Ostmährens am Anfang der Bronzezeit. In: M. Bartelheim – J. Peška – J. Turek, J. (eds.): *From Copper to Bronze. Cultural and Social Transformations at the Turn of the 3rd/2nd Millennia B.C. in Central Europe. Festschrift für V. Moucha zu achzigsten Geburtstag. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas* 74, 81–100.
- Peška, J. et al. 2005: Dosavadní výsledky mezioborové spolupráce na nálezech ze starší doby bronzové v Hulíně – U Isidorka. In: M. Bém – J. Peška (eds.): *Ročenka 2004. Olomouc*, 69–93.
- Peška, J. – Tajer, A. 2014: Osek nad Bečvou 1 – epišňurová osada ze starší doby bronzové v Moravské bráně. In: M. Bém – J. Peška (eds.): *Ročenka 2013. Olomouc*, 134–159.
- Peška, J. – Tajer, A. 2015: Problematika epišňurových sídlišť na Moravě – stav poznání. In: J. Bátora – P. Tóth (eds.): *„Keď bronz vystriedal med“ XXIII. symposium staršia doba bronzová v Čechách, na Morave a na Slovensku*, 8.–11. 10. 2013 Levice, *Archaeologica Slovaca Monographiae*.
- Peška, J. – Tajer, A. v tisku: Starobronzový pohřeb z Oseku nad Bečvou 2 na východní Moravě. In: M. Bém – J. Peška (eds.): *Ročenka 2014. Olomouc*.
- Schimerová, E. 2014: Sídlíště a pohřebiště nitranské kultury v Hulíně 3. *Rukopis diplomové práce, FF UK, Bratislava*.
- Šmíd, M. 2013: Sídlíště ze starší doby bronzové v průmyslové zóně u Holešova. *Pravěk NŘ 2010/20*, 15–38.

doc. PhDr. Jaroslav Peška, Ph.D.
 Archeologické centrum Olomouc
 Sekce archeologie Katedry historie FF UP Olomouc
 E-mail: jaroslav.peska@upol.cz